

Երեսնյա այսպես

**ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱԾՆԻ
ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՄՆԱԿՈՒԹԱՅԻՆ,
ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԿԵԱԲԱԹԱԹԵՐԹ**

Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի պատվիրակությունը մասնակցեց Ղաթի Եկեղեցու Նորընտիր Պապի գահակալության արարողությանը

Նոյեմբերի 18-ին, Ն. Ս. Օ. Ս. Տ. Գարեգին Բ Շարագույն Պատրիարք եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օրհնությամբ, Ամենայն Հայոց Հայրապետության պատվիրակությունը Եգիպտոսի Կահիրե քաղաքում մասնակցեց Ալեքսանդրիայի եւ Համայն Աֆրիկայի Նորընտիր Պապի՝ Ղաթի Ուղղափառ Եկեղեցու առաջնորդ Թեառնոս Բ-ի գահակալության արարողությանը։ Պատվիրակության կազմում էին Տավուշի թեմի առաջնորդ Եզնիկ արքեպիսկոպոս Պետրոսյանը, Եգիպտոսի հայոց թեմի առաջնորդ Աշոտ Եպիսկոպոս Մնացականյանը, Մայր Աթոռի միջեկեղեցական հարաբերությունների բաժնի տնօրեն Հովակիմ Եպիսկոպոս Մանուկյանը։

Պատարագի սրբազան արարողությունից հետո պատվիրակության անդամներն առանձին հանդիպում ունեցան Թեառնոս Բ Պապի հետ՝ Ղաթի Եկեղեցու գահակալին փոխանցելով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի եղբայրական ողջույններն ու շնորհավորական ուղերձը։ Նորին Սրբության շնորհավորագրում մասնա-

վորապես ասված է. «Աստծու կամքով ու Ղաթի հավատացյալների վստահությամբ Ձերը Սրբությունը, որպես Սբ Մարկոսի հետնորդ, արժանացել է երկրի համար այս կարեւոր շրջանում Ղաթի քրիստոնյաներին ծառայելու եւ նրանց հոգեւոր կարիքները հոգալու պատվին։ Ամենակարող Աստծու զորակցությամբ Ձերը Սրբությունը կշարունակի Ձեր երջանկալիքատակ նախորդի աշխատանքը՝ նաեւ նպաստելով Եկեղեցիների միջեւ երկխոսությանը...»

Մեր երկու դավանակից Եկեղեցիները դարձել շարունակ կապված են իրար հետ՝ հավատքի անշեղ միությանը եւ Զրիստոսի անմահորդ սիրով։ Մեր երկու Եկեղեցիների միջեւ եղբայրական հարաբերություններն արտահայտվել են երկուդմանի հանդիպումներով եւ Էկումենիկ շարժան մեջ մեր ներկայացուցիչների համագործակցությամբ։ Մենք աղոթում ենք, որ այս հարաբերությունները Նորոգյալ ոգով շարունակվեն Ձերը Սրբության գահակալության օրը՝ արձանագրելով Նոր ձեռքբերումներ։

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց ՀՀ ազգային հերոս Նիկոլայ Ռիժկովին

Նոյեմբերի 29-ին Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում Ն. Ս. Օ. Ս. Տ. Գարեգին Բ Շարագույն Պատրիարք եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց ՌԴ Դաշնային ժողովի Դաշնային խորհրդի անդամ, ՀՀ ազգային հերոս Նիկոլայ Ռիժկովի գլխավորած պատվիրակությանը՝ ուղեկցությամբ ՀՀ Ազգային ժողովի փոխնախագահ Էդուարդ Շարմազանովի։

Ողջունելով պատվիրակության այցը Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին՝ Նորին Սրբությունն իր օրհնությունն ու բարեմաղթանքները բերեց ներկաներին։ Հանդիպման ընթացքում Վեհափառ Հայրապետը նշեց, որ երկու երկրների հարաբերություններն առանձնանում են յուրահատուկ ջերմությամբ ու եղբայրության ոգով։

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը մասնավորապես ուրախություն հայտնեց տիար Նիկոլայ Ռիժկովի այցի համար՝ ընդգծելով, որ վերջինս տասնամյակներ շարունակ իր ջանքերն է ներդրում երկու ժողովուրդների դարավոր բարեկամության ու երկրների համագործակցության առավել արդյունավորման համար։ Այս առիթով Նորին Սրբությունը հայ ժողովրդի անունից շնորհակալություն ու գնահատանք հայտնեց Նիկոլայ Ռիժ-

կովին՝ հայ ժողովրդին մատուցած բարի ծառայությունների համար՝ ընդգծելով 1988 թ. երկրաշարժի օրերին նրա զորակցությունը Հայաստանին եւ կարեւոր ներդրումը դարաբաշյան հակամարտության խաղաղ կարգավորման խնդրում։

Տիար Նիկոլայ Ռիժկովն իր հերթին ընդգծեց Ս. Էջմիածնի այցելության կարեւորությունը, ապա անդրադարձավ երկու երկրների, ժողովուրդների եւ Եկեղեցիների միջեւ առկա հարաբերություններին։ ՀՀ ազգային հերոսը վերհիշեց նաեւ երկաշարժի օրերին իր հանդիպումը երջանկալիքատակ Վազգեն Ա Ամենայն Հայոց Հայրապետի հետ։

Հանդիպման ավարտին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը մաղթեց, որ երկնավոր Տերն իր օրհնության ներքո պահի ու պահպանի երկու բարեկամ ժողովուրդներին եւ բարի արդյունքներով արգասավորի նրանց համագործակցությունը։

«Ասպետ Սուրբ Էջմիածնի» հայրապետական շքանշան՝ ազգային բարերար Լուիզ Մանուկյան Սիմոնին

ԱՆ Արեւելյան հայոց թեմ կատարած հայրապետական այցի ընթացքում՝ Նոյեմբերի 22-ին՝ Գոհաբանության օրը, Ն. Ս. Օ. Ս. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ազգային բարերար

տիկին Լուիզ Մանուկյան Սիմոնին հանձնեց 2011 թ. փետրվարին նրան շնորհված «Ասպետ Սուրբ Էջմիածնի» հայրապետական շքանշանը՝ հայրենիքին, Հայաստանյայց Առաքելական Ս. Եկեղեցուն եւ աշխարհասփյուռ հայ ժողովրդին մատուցած բացառիկ ծառայությունների համար։

Ամենայն Հայոց Հայրապետը բարձր է գնահատել տիկին Լուիզ Մանուկյան Սիմոնի ավանդյալ ազգային եւ եկեղեցական կյանքում։ Մեծազնիվ բարերարը դուստրն է ազգանվեր ու եկեղեցապետ ծնողների՝ ՀՀ ազգային հերոս եւ ՀԲԸՄ ցմահ նախագահ հոգեւոր Սուրբ Ավետիսյանի եւ տիկին Մարի Մանուկյանի։ Տիկին Լ. Մանու-

կյան Սիմոնը, իբրեւ ՀԲԸՄ նախագահ, սատար է կանգնել հայրենիքին ինչպես խորհրդային, այնպես եւ ՀՀ անկախության տարիներին։ Հատկապես մեծ է նրա ցուցաբերած գորակցությունը նորանկախ Հայաստանին ու Եռնային Դաւաթաղին։ Նրա ակնառու նախաձեռնությունների շարքին է պատկանում Ամերիկյան համալսարանի ստեղծումը Հայաստանում։

Բազմամյա իր ծառայության ընթացքում ՀԲԸՄ նախագահը մշտապես գործադիր է եղել նաեւ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնին եւ Հայոց Եկեղեցուն։ Նրա պաշտոնավարման ընթացքում սկիզբ առան է հաջող շարունակում եւ իրենց գործունեությունը Մայր Աթոռի եւ

ՀԲԸՄ համատեղ կրթական եւ սոցիալական ձեռնարկները Հայաստանում. հայորդյաց տների եւ բարեգործական ճաշարանների ծրագրերը, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի փոխանցվեց «Ս. Ներսէս Մեծ» բժշկական կենտրոնը։ Մեծազնիվ բարերարի ջանքերով Մանուկյան ընտանիքի կողմից հաստատվեց Մայր Աթոռի Միածնաշէ տաճարի պահպանության հիմնադրամ, նաեւ Նորոգվեց Մայր տաճարը, բարեգործվեց Մայր Աթոռի պահպանության վեցին միաբանական եւ վարչատնտեսական շենքերը։ Նրա իշխանավայել ընծայաբերումներով Հայաստանում քրիստոնեությունը պետական կրոն հռչակման

1700-ամյակի առիթով կառուցվեց Երեսնիկ Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ մայր եկեղեցին, Մալաթիա-Սեբաստիա համայնքում վեր խոյացավ Ս. Երորորություն հոյակերտ եկեղեցին, ավարտին է մոտենում Արաբկիրի վարչական շրջանի եկեղեցու շինարարությունը։

Տիկին Լուիզ Մանուկյան Սիմոնն այսօր էլ ստորաբուխ առանձնեւ նվիրատվություններով շարունակում է գործադիր լինել Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի առաքելությանը եւ Ամենայն Հայոց Հայրապետին՝ վկայելով իր հավատը, սերն ու հավատարմությունն ազգի, եկեղեցու եւ հայրենիքի հանդեպ։

ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ ՍՐ ԷԶՄԻԱԾՆԻ
ՏԵՐԿԵԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՐԳ

Սկզբը՝ թիվ 21

Այսպիսով, Սողոմոն Թեղե-
րյանի գործը շարունակողների
կատարած ահաբեկությունները
կարելի է համարել միանգամայն
արդարացված՝ եթե ոչ օրենքի,
ապա առնվազն բարոյական տե-
ստիկության հիմունքների պետա-
կան վերնախավների վրա՝ առա-
վել կշռադատված ու ճկուն բա-
ղաբանություն իրականացնե-
լու միջոցով եւ օգտագործելով
Սկիւռքի ողջ ներուժը:

Ավելորդ չէր լինի ասել, որ ո-
րոշ ամերիկահայ գրողների հա-
վաստիքով, մասնավորապես
Գուստ Բիչարոյի Զակարյանի,
Փիթեր Նաջարյանի եւ Մայքլ Ար-
լեն Կրոստերի, բնավ ոչ բոլոր
սփյուռքահայերն են մտահոգված
ազգային գերիխնդրությամբ եւ
առանձնապես մեծ ցանկություն
էլ չունեն իրենց զավակներին դաս-
տիարակելու ազգային ոգով: Իր-
եւ ցայտուն օրինակ կարելի է
բերել տարագիրների երկրորդ
սերնդի ներկայացուցիչ՝ հան-
սիախոջ գրող Մայքլ Արլեն Ավա-
գին (Տիգրան Գույումճյան), որը
երես եր թեթեւ հարազատ ազգից:

ՆԱՅՈՇ ԶԵՂԱՄԱՆՈՒԹՅԱՆ ՍՈՇԻԱԼ - ՆՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ՆԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ

Նա հասել էր այնպիսի ծայրահե-
ղության, ինչպիսին էր հայկական
անուն-ազանունը փոխելը: Նա
նույն կերպ էր վարվել իր որդու՝
հեռուստաբանադատ, եստիստ
էլ վիպասան Մայքլ Արլեն Կրոստերի
հետ: Զայր Արլեն իր որդուն մի-
տումաժավոր կորել էր այն ամե-
նից, ինչը հայկական է, մասնա-
վորապես՝ հայեցի դաստիարա-
կությունից եւ հայկական կրթու-
թյունից: Ճիշտ է, Մայքլ Արլեն
Կրոստերը հետագայում վերագո-
տել էր իր ազգային ինքնությունը՝
հայոց պատմությունն ուսումնա-
սիրելու միջոցով, սակայն այս
պահին մեզ հետաքրքրում է մեկ
այլ հարց: Ինչու՞ էր երկրորդ
սերնդի ներկայացուցիչ Արլեն Ա-
վագը կորել իր զավակին ազգա-
յին արմատներից: Այս առնչու-
թյամբ կարելի է մի շարք ենթադ-
րություններ անել: Միզուցե հայր
Արլենը չի ցանկացել իր զավակի
հոգեկանն աշխուժեցնել ցեղասպա-
նության մասին պատմություննե-
րով եւ այս եղանակով փորձել է
գրեծ պահել նրան այն ծանր
բարդություններից, որոնք անխու-
սափելիորեն առաջանում են ե-
ղեմ եւ պանդխտությունն տեսած
ազգերի մոտ: Այսպիսով, ըստ ո-
րոշ հայտնի տեղեկությունների
էլ ունեցել է սեփական ժառանգ-
ների եւ մեծացել նրանց որպես
օտարազգիների, քան դարձել

նրանց նույնքան դժբախտ, որ-
քան իրենք են: Բայց եւ այնպես
հայր Արլենի վարքագիծը կարող
է ունենալ մեկ այլ բացատրու-
թյուն. հնարավոր է, որ նա հայոց
ցեղասպանությունը համարում
էր ոչ միայն թուրք ազգի մեծա-
գույն ամոթը, այլեւ հայ ազգի
խարանը: Վերջին ենթադրու-
թյունն ակնհայտորեն հավելյալ
բացատրությունների անհրաժեշ-
տություն է առաջացնում: Ի՞նչ
խարանի մասին է խոսվում այս-
տեղ: Բանն այն է, որ եթե որեւէ
ազգ իր պատմության ընթաց-
քում անհաջողություններ, կո-
րուստներ եւ ողբերգություններ
է տեսնում, ապա դրանում նա, որ-
պես կանոն, ունենում է մեղքի իր
բաժինը: Զայ ժողովրդի մեղքը,
թերեւս, ազգային միաբանու-
թյան եւ պետական մտածողու-
թյան կորուստն էր, ինչը ոչ մի
լավ բանի հանգեցնել չէր կարել:
Թերեւս, սխալ չի լինի ենթադրել,
որ հայոց ցեղասպանության հա-
մար պարարտ հող էր նախա-
պատրաստվել ոչ թե սույն սուլ-
թան Աբդուլ Համիդի եւ երիտ-
թուրքերի իշխանության տարի-
ներին, այլ հարյուրամյակներ շա-
րունակ: Այդ գործընթացն ակնե-
րեաբար սկսվել էր այն ժամա-
նակ, երբ հայ ժողովուրդը կորց-
րեց իր պետականությունը՝ հայ
իշխանավորների անխիտեւ քա-

ղաքականության, եթե չասենք
դավաճանության պատճառով:
Զայ ազգը, դարձրե շարունակ գրկ-
ված լինելով պետականություն
ից, բնականաբար, հոգեբանա-
կան փոփոխությունների է են-
թարկվում, ընդ որում՝ բացառա-
պես բացասական իմաստով: Զա-
յերը հետզհետե կորցնում են ի-
րենց ռազմաշունչ ոգին եւ դառ-
նում ավելի պասիվ ու երկչոտ:
Նման հոգեբանության տեր ժո-
ղովրդին բնավ դժվար չէ ճշել
հալածել, ստրկացնել, ի վերջո՝
ցեղասպանության ենթարկել:
Մայքլ Արլեն Ավագն ակնհայտու-
րեն շատ լավ էր գիտակցում վեր-
նաժամ: Գրողի հավաստիա-
գրությունն, ունենում էր դառ-
նալ անվերջ բողոքներից ու ողբից,
եւ հայտնում էր այն համոզմունքը,
որ եթե հայերը մի շարք այլ ազգե-
րի նման դարձնե առաջ դադարե-
լի գոյություն ունենալուց, նրանց գո-
նե հետաքրքրություն կներկայա-
ցնեին գիտնականների համար:
Արլենը մեղադրում է իր ժողով-
րդին նրա ինքնակործան հատուկ-
ությունների, մասնավորապես՝
վախկոտության եւ նախանձու-
թյան համար (տե՛ս M. Bedrosian,
The Magical Pine Ring: Culture and
the Imagination in Armenian/Ameri-
can Literature, Wayne State Univer-
sity Press, 1991, էջ 126):

Շարունակությունը՝ էջ 4

ՕԾՎԵՅԻՆ ՏՎԵՐ ԲԱՂԱՔԻ ՆՈՐԱԿԱՌՈՒՅՑ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՅՈՒ ԽԱՉԵՐԸ

Նոյեմբերի 24-ին Նոր Նախի-
ջեանի եւ Ռուսաստանի հայոց
թեմի առաջնորդ Եղրաս Եպիսկո-
պոս Ներսիսյանի հանդիսապե-
տությունը եւ հոգեւոր դասի մաս-
նակցությամբ (Պողոս Բաբեղա-
վարդյան, Թադեոս Բախան
Տերտրյան, Դանիել Սարկավազ
Խանսանյան) կատարվեց Տվեր քա-
ղաքի Նորախույոյց եկեղեցու
խաչերի օրհնության եւ օծման ա-
րարողությունը:

ավանդական ճարտարապետու-
թյան ոճով կառուցված եկեղեցին
գտնվում է քաղաքի կենտրոնում
էլ ունի 2500 քմ տարածք: Բաղա-
քի համատարած արդուս շինու-
թյունների կողքին տուֆակերտ
հայոց եկեղեցին իսկական զարդ
է, աղոթքի սրբանշան Նոր սրբա-
վայր բնակիչների համար:

Եկեղեցուն կից կառուցվել է
Լաւե տաճարակ մի շէնք, որտեղ
ընդգրկված են դպրոցը, հովվա-

ղեցու բակում ծածկով փոքրիկ մի
անկյունի ստեղծում՝ աղոթքի, ուխ-
տի եւ մոմակառության համար:

Եղեցու գոհերի հիշտակին
նկիրված խաչքարի շուրջ տարի-
ներ շարունակ Տվերի աղոթատե-
ղի հովիտները հավաքվել են եւ
ազգային ու եկեղեցական տոներ
նշել, հույսով սպասել, որ եկեղե-
ցին շուտով դռները կբացի:

Ըստ վիճակագրական տվյալ-
ների՝ Տվերի մարզում ապրում է
քսան հազար հայ, իսկ Տվեր քա-
ղաքում՝ վեց հազար: Եկեղեցա-
յան խորհրդի ատենապետ Գա-
գիկ Յագիյանի խոսքով՝ ամեն
հայ իր լույսն ունի աղոթատեղի
կառուցման գործում: Բնակիչնե-
րը պատմում են, որ մեծաթիվ հա-
մայքը եկեղեցու կարիք միշտ
զգացել է. պսակի, մկրտության եւ
այլ արարողությունների համար
մարդիկ մեծ դժվարությամբ հա-
սել են Մոսկվա կամ էլ դիմել են
ռուսական եկեղեցու: Շինարար-
ները վստահեցնում են, որ հա-
ջորդ տարի եկեղեցին պատրաստ
լինի սրբազան արարողություն-
ների համար:

Բաղաքի համայնապատկերը
զարդարող Նորայն եկեղեցու եր-
կուսուկն մեծոր բարձրությամբ
նուկեպատ խաչերը կրկնօրինակ
են Մոսկվայում կառուցվող հայ-
կական եկեղեցու խաչերի եւ
պատրաստվել են Ալեքսանդ-
րովկ քաղաքի մեքենաշինական
գործարանում:

Խաչերի օրհնության եւ օծման
գեղեցիկ ու խորհրդավոր արար-
ողությանը ներկա էին քաղաքային
իշխանությունների ներկայացու-
ցիչներ, բազմաթիվ հյուրեր, բա-
րեպաշտ հայորդիներ:

Արարողության ընթացքում
ջրով է գինով վազվեցին խաչերը,
ապա սրբալույս մյուռնով օծվե-
ցին:

Արարողության ավարտին
ներկաներին հայրական իր
խոսքն ուղղեց սրբազան հայրը՝
գահություն հայտնելով ամենա-
կալ Տիրոջ, Ում կամքով ու ողոր-
մությամբ կառուցվեց աղոթատե-
ղը: Սրբազան հայրն օրհնության
խոսք ասաց բարեբախտին, ո-
րոշք նկիրյալ է աստվածահաճ
աշխատանքով քար առ քար վեր
բարձրացավ եկեղեցին:

«Այս սուրբ գործը, որին համե-
րաշին եւ միակամ լծվեց Տվերի
հայ համայնքը, վկայում է մեր Տի-
րոջ՝ Զիսուս Քրիստոսին, Մայր Ա-
թոռ Սուրբ Էջմիածնին եւ հայրե-
նիքին հավատարիմ ապրելու,
նախնայաց արժեքները սրբու-
թյամբ պահպանելու գիտակցու-
թյան մասին: Այսօր ցնծում է մեր
հոգին, որովհետեւ օրհնված է

օծված սուրբ խաչը բազմել է հա-
յոց եկեղեցու գմբեթին՝ որպես
հաղթության եւ փրկության նշան,
որի գործությամբ պիտի շարու-
նակվի կյանքը Ռուսիո հողում՝
հաստատուն հավատով, շեն ու
բարեկեցիկ»,- իր խոսքում ասաց
Եղրաս սրբազանը, ապա հորոր-
րեց Տվերի հայերին առավել աշ-
խուժորեն լծվել համայնքի հոգե-
ւոր ու մշակութային կյանքի կազ-
մակերպմանը, չորվել գայթակ-
րություններին, այլ ապրել նկրա-
գործված, կենսարար խաչի խոր-
հրդով, որպեսզի Տերը նորոգի ա-
մենքին հավատքի եւ հույսի մեջ
էլ արժանի դարձնի սուրբ խաչից
բաշխվող օրհնությունը:

«Ամսասան մնացեք առ Աստ-
ված հավատի մեջ եւ ձեր կյանքը
հարստացրեք աստվածահաճ
նոր գործերով»,- հորորրեց թեմա-
կալ առաջնորդը:

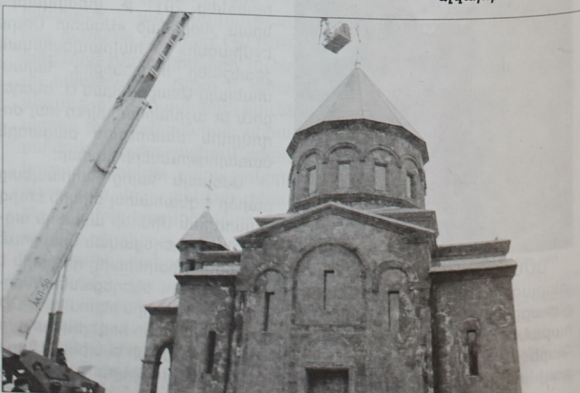
Արարողության ավարտին բո-
լորն ուրախ սրտով, միասնաբար
Տերունական աղոթքն ասացին, ո-
րից հետո ներկա հավատացյալ-
ներին բաժանվեց օրհնված մա-
տաղ:

Ավարդ ՆԱԶԱՐԱՅԱՆ

Եկեղեցու հիմնարկները կա-
տարվել էր 2000 թվականին: Բուն
շինարարական աշխատանքները,
սակայն, սկսվել են 2007 թվակա-
նին, երբ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի
ճարտարապետական բաժինը
վերջնական լրամշակել է հաս-
տատել էր եկեղեցու նախագիծը:
Եկեղեցին կառուցվում է համայն-
քի հավատավոր հայորդիներ Վա-
լերի Առուշանովի, Վալերի Զակա-
րյանի եւ Գագիկ Յագիյանի բա-
րեբարությամբ: Երեսուներեք
մետր բարձրությամբ հայկական

տունը, թանգարանը եւ հանդի-
սությունների սրահը: Ինչպես ե-
կեղեցու, այնպես էլ կից շինու-
թյան ներքին հարդարման աշխա-
տանքները դեռ չեն ավարտվել:
Շուտով կտեղադրվեն պատու-
հանները, եւ ծնունդը հնարավոր
լինի անխափան շարունակել
գործը: Զանի դեռ ընթացքի մեջ
էին շինարարական աշխատանք-
ները, Գագիկ Յագիյանի նախա-
ձեռնությամբ եւ մասնակցու-
թյամբ 2005 թվականին Զայաս-
տանից խաչքար են բերվում, եկե-

Սիսիբը՝ թիվ 18-21

Արծիվայանի կաթողիկոսությունը հաստատելով սովորական անօրինություններ, որով Բերիայում անտեղծվում էր Կիլիկիայի հակաթուրք կաթողիկոսություն: Եվ, իրոք, պապական պաշտոնագրերում Արծիվայան լույ Կիլիկիայի պատրիարք է ճանաչվում, ե. կաթողիկոս՝ բառն անգամ չի գործածվում: Սակայն Աբրահամը ճշմունք էր իրեն ներկայացնել Ամենայն Չայոց կաթողիկոս, իսկ Մխիթարյան զգացնել էր տալիս որա իրավասություն չունենալով Կիլիկիայից դուրս: Աբրահամն իր վրիվ վերցրեց Պետրոս անունը, ե. նրա հաջորդները սովորություն դարձրին Պետրոս անունը կրելը: Արծիվայանը հայտնում է, որ Պետրոս անունն իր վրա է առել ի հիշատակ Պետրոս Պիծակ պատրիարքի: Հասկանալի է, որ Աբրահամը ոչ մի կապ չունի Սիսի կաթողիկոսության հետ ե. չէր կարող հավակնել նրանց հաջորդ լինելուն, այլ սովորական հակաթուրք էր:

Աբրահամ հակաթուրք կաթողիկոսը 1743 թվի հուլիսի 11-ին դուրս եկավ Հոռոմից ե. 18-ին Լիվոռնո հասավ ու որոշ ժամանակ այնտեղ մնաց: Նա մտածում էր Լիբանան, Կուստանդնուպոլիս, թե՞ Ֆրանսիա մեկնել: Մխիթարը նրան օգուտոսի 17-ին պատասխանում է, որ չարժե է. Պոլիս գնալ ե. խոր-

ՀԱՅՈՅ ԿԱԹՈՒՐԻԿՈՍՆԵՐ

ՂԱԶԱՐ Կ ՏԱՐԿԵՇԻ

(1738-1751)

հուրը է տալիս մեկնել Ֆրանսիա, որպեսզի Ֆրանսիական թագավորից նպաստ ե. պաշտպանություն ստանա Կիլիկիայի համար: Իսկ Աբրահամը միտք ուներ անցնել Կ. Պոլիս ե. այնտեղ հատուկ պատրիարքություն հիմնել՝ հետեւելով Թասպասյանի վաղեմի խորհրդին: Սակայն Կ. Պոլսից տագնապալի լուրեր էին ստացվում, քանի որ իր ձեռնարկն անհանգստացրել էր պատրիարքին՝ ստիպելով վերջինիս դիմել պաշտպանական միջոցների: Նայանի շնորհիվ նոր հրովարտական եղանակ կառավարության կողմից՝ օտարներին ապավիտողների է. ազգային իշխանություններին դեմ հանդես եկողների դեմ: Իսկ Սիսի Միքայել կաթողիկոսը էրեք անգամ գնաց Բերիա՝ խռովության պարագլուխներին զսպելու: Հրամայված էր որանց ողակել Աղասայի բանտը, ուստի Հակոբ եպիսկոպոսն սկզբում թաքնվեց, իսկ հետո ստիպված էր քաշվել Զերիյի վանք: Կաթողիկոսի կողմից խլված եկեղեցին էլ ետ առնվեց ե. հանձնվեց հայադավաններին: Արծիվայան խնդրել էր պապին, որ նա իրեն նոր հրահանգներ տալուց զատ՝ գրի Կ. Պոլսի դեպի անցնելու, որ իրեն պաշտպանեն ե. պաշտոնական դիրք ստեղծեն, սակայն պապը 1743 թվի օգոստոսի 10-ի նամակով միայն խոստումներ տվեց ե. հորդորեց հույսը դնել Նախախնամության վրա: Կառավարությունն ամենուր հրամաններ տվեց, որ նրան ձերբակալեն՝ որոնել պատահի, ու տանեն Աղասայի բանտ: Այս լուրերի տարավորության ներքո նա օգոստոսի 10-ին դուրս եկավ Լիվոռնոյից, սեպտեմբերի 15-ին

հասավ Ալեքսանդրիա ե. վախենալով ձերբակալվելուց՝ գիշերով նավ կտնեց ու գնաց Բեյրութ, որտեղ գաղափարությամբ ցամաք դուրս եկավ ու գնաց իր ապաստան Զերիյի վանք՝ տեղ հասնելով 1743 թվի հոկտեմբերի 6-ին՝ բացակայելով Զերիյից գրեթե երկու տարի: Այս ուղեւորության ժամանակ նրան ուղեկցեց մինչեւ Եգիպտոս, իսկ այստեղից էլ նրան ընկերացավ Հովսեփ Ստեփանյանը կամ Ալվազյանը: Նրանք բոլորն էլ Անտոնյան միաբանության անդամներ էին:

Չնայած Արծիվայանի ահ ու դողով Լիբանան վերադառնալուն՝ նա բոլորովին չէր հրաժարվել Կ. Պոլսում հռոմեացականության պատրիարքություն հիմնելու գաղափարից՝ նպատակ ունենալով իր իշխանության տակ վերցնելու Օսմանյան կայսրության բոլոր կաթողիկոսներին, ընայած պապի տված հաստատագրով նրան իրավասություն էր տրվում միայն Կիլիկիայի կաթողիկոսության շրջանակներում: Երբ նա իմացավ, որ իր դեմ այլևս որեւէ բան չի ձեռնարկվում, նորից կամեցավ մեկնել Կ. Պոլիս: Դա իրականացնելու համար նա 1744 թվին ուղեւորվում է Բեյրութ ե. այնտեղից էլ նավով՝ Ալեքսանդրիա: Թերեւս, մայրաքաղաք գալու իր ցանկության մասին նա տեղյակ էր պառել Ֆրանսիայի դեպի անցնել ե. լատին եպիսկոպոսին, որովհետեւ նրանք փորձում էին արգելել նրա ուղեւորությունը ե. լուր են ուղարկում նրան Ալեքսանդրիա, որ Կ. Պոլիս չգա:

Նրանց հասկանում էին, որ նրան ոչնչով օգնել չեն կարող, ե. գործը կծախողվի: Սակայն կան անձինք, որ դա վերագրել են լատին քարոզչիների ազաիության ու լատին եպիսկոպոսի շահախնդրությանը, քանի որ հայ հռոմեացականները, առանձին եկեղեցի ստեղծելով, նրանց նյութական կորուստները կատարեցին: Աբրահամ Արծիվայանն ստիպված էր դա հետ համակերպվել ե. ետ վերադառնալ: Նա Ալվազի ե. Դամասկոսի վրայով վերադառնավ Զերիյ 1745 թվի սկզբներին ե. այդտեղից այլևս չհեռացավ՝ հասկանալով, անշուշտ, որ իր ցանկությունները չեն կարող կայանք կռիվել: Անտոնյաններն այս ընթացքում չհրաժարվեցին Արեւմուտք անցնելու մտքից: 1746 թ. ժողովում հայր Հովսեփ Ալվազյանն ընտրվեց քաքախայր, ե. որոշվեց Հոռոմում էլ վանք հիմնել: Դա համար հայր Գրիգոր Ներսիսյանը ե. հայր Պողոս Սամանյանն ուղեւորվեցին Հոռոմ: Նրանք սկզբում մեկնեցին Կ. Պոլիս, սակայն Հոռոմ անցնելու միջոցներ ու հեշտ պայմաններ չգտան:

Այս ժամանակներում Նայանն զբաղված էր սովորական գործունեությամբ: Նա կարողացավ Արծիվայանի հավակնությունների դեմ առնել՝ առանց մեծ խնդիրներ առաջ բերելու: Կաթողիկոսության դեմ միջոցառումներ ձեռնարկվեցին հատկապես Բերիայի շրջանում: Արծիվայանի ձեռնարկը լույս խափանել չհաջողվեց, սակայն վերջինս ստիպված էր փակվել Լիբանանում, իսկ նրա հրամանով այս ու այն կողմ ուղարկված Անտոնյան միաբաններն ստիպված էին գործել խիստ զարտեղ ձևով:

Աղթամարի կաթողիկոս Բաղդասար Բաղիշեցուն հետո պաշտոնավարեցին Սահակ Աղթամարցի, Հակոբ Աղթամարցի ե. Լիվոռնոյի Սպարկերտցի, որոնցից վերջինս ինչստակված է 1740 թվին զրկված իշխանականություն, սակայն տեղեկություն կա, որ պաշտոնավարել է 1743 թվին: Սա փորձեց այլալույս փնտրել գրավել ե. Ալեքսանդր արքեպիսկոպոս Օսմանյան կառավարության իրավասության ստացավ՝ տիրելու Վանին, Բաղեշին, Մուշին ե. շրջակա վիճակներին: Այդ իրավասակ շնորհիվ նա վերաբեց Էջմիածնի նվիրակ Հովհաննես վարդապետին՝ բռնագրավելով նրա հավաքած արդյունքը: Տահկեցին բողոքեց ե. Նայանի միջոցով դրան հակառակ իրավասակ ստացավ, որով ոչ միայն վիճակները, այլեւ արդյունքները Լիվոռնոյից ետ վերադարձվեցին: Դրանից անհանգստացած Աղթամարի վիճակալիները Լիվոռնոյիս ուղարկում են Էջմիածին՝ թողություն ստանալու ե. Էջմիածնի հավաստելու իր հնազանդությունը: Տահկեցին զիջում է, Լիվոռնոյիս վերադարձնում է իր աթոռին՝ կարգադրելով, սակայն, որ նրանից հետո իրենց որեւէ մեկին այդ պաշտոնում չլնեն, իսկ ընտրվածին ուղարկեն Էջմիածին՝ օծվելու: Մի քանի տարի անց Լիվոռնոյիս մահացավ, սակայն Աղթամարցիներն ինքնագլուխ ընտրեցին ում Գրիգորի: Տահկեցին հաջորդները, հայտնվելով խառնակ ժամանակներում, դրան ուշադրություն չէին դարձնում մինչեւ Գրիգորի մահը, որը տեղի ունեցավ 1761-ին:

Այսպես կոչված՝ Ալվազից աթոռի կամ Գանձասարի կաթողիկոսությունում Եսայի Հասան-Տալայանի մահից հետո կացության տեղը դարձավ հակաթուրք Ներսեսը, որը մինչ այդ Էջմիածնից բանադրվել էր:

Շալանապոլսում՝ էջ 5

ՈՒՆԱՏԱԳՆԱՑՈՒԹՅՈՒՆ ԱՐՑԱՆ

Նոյեմբերի 3-ի վաղ առավոտյան՝ մթնշաղի, Երեսանի Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցու հոգեւոր սպասավոր Չեռնո քահանա Բարսեղյանի «Հայր մեր»-ից հետո սկսվեց մեր ուխտի ճամփան: Հոգեւոր եղբերը, արդթներն ու սրբավայրերի մասին պատմությունները ուխտագնացներին հոգեպես նախապատրաստում էին, շարժում երեսանայությունը: Ավտոբուսում բոլորն էլ ոգեւորված էին: Ճանապարհը հիասքանչ էր, շուրջն ամեն ինչ գեղեցիկ էր ու հեքիաթային: Աշխատային անտառներն իրենց հազարավայրերով, քարերն իրենց քանդակային կերպարներով մտնում բացառիկ ազդեցություն էին թողնում: Այս ուխտագնացության իմաստը խիստ կարեւորում էին, քանի որ մեզանից շատերն առաջին անգամ էին այցելում հայրա հայ գոյություն ունեցող շաշարին ու նրա սրբավայրերը, առաջին անգամ էին հաղորդակցվելու այս աշխարհի իրական

գանձերին ու այստեղ ապրող հայորդիներին հայրենասեր գործերին: Սա հոգու պահանջ էր: Դադիվանք հասնելու համար երկար ուղորաններ, անդնդախոր ձորեր, անանցանելի վիհեր ե. 420 կմ էր պետք անցնել: Այդ դժվարին ճանապարհն անվերջանալի էր թվում, սակայն վերջին շրջադարձից հետո երեսաց հրաշքը՝ բացառիկ ու անկրկնելի Դադի վանքը: Անհաղթելու էր չգարմանալ ու չհիասալ մեր նախնիների կամքի, հավատի հզորության ու Աստծո նկատմամբ ունեցած մեծ սիրո զրսւտում: Ամեն Թարթառ գետի դարավոր խշշոցը հսկում է Թաղեոսի 70 աշակերտներից մեկի՝ Դադիի սուրբ գերեզմանը, մեր քարգործ վարպետների կերտած նրբաշիւս ու անկրկնելի խաչքարերը: 13-րդ դարում Վահրթանգ իշխանի կնոջ՝ Արզու խաթունի ջանքերով կայանք կոչված ու արժեքավոր արձանագրություններով, բացառիկ որմնակարներով գեղեցկացված այս հույանկերտ վանքում երկրայան ժամերգություն կատարեց Չեռնո քահանան: Ուրախ էր, որ այն նորոգման ընթացքի մեջ էր: Սեփական ջանքերով այդ սրբություններին ու գեղեցկություններին հաղորդակցվելուց, արդթելուց հետո մեկնողմիշտ համոզվեցինք, որ հայ ազգը թեւեւ անտեսներին ձեռքից շատ ապաստանություններ է տեսել, սակայն կարողացել է վերականգնել իր սրբատեղիներն ու հարստեղել Աստծո նկատմամբ ունեցած մեծ սիրո ու նվիրումի շնորհիվ: Մեք հպարտ էինք, որ ունեցել ենք այսպիսի նվիրություն, որոնք հետագա սերունդներին լավապես ոգեշնչողներն են: Անշնչելի տպավորություններով մեր ուխտի ճամփան շարունակվեց Գանձասարի վանք, որը նորոգված էր, իսկ բակն ու շրջակայքը՝ խնամված: Այն 10-րդ դարի կառույց է ե. գտնվում է Վանք գյուղի մեր քարծր բլրակի վրա: Վանքի իր առնուն ստացել է Զովհաննես Մկրտչի գլուխը, Գրիգոր Լուսավորչի «օրհնեսույց սուրբ ծնունդ», Լուսավորչի թոռ Գրիգորիս, Պան-

տալեոն բժշկի ե. սուրբ այլ նահատակների նշխարներն այստեղ ամփոփված լինելու պատճառով: Այս բացառիկ վայրում երկուրդածությամբ ե. արդթներով ուխտավորները մասնակցեցին առավոտյան սուրբ Պահարգին: Ամեն տարի՝ Վարդավառի մեծ տոնին, բազմաթիվ մարդիկ են հավաքվում այստեղ՝ ի հիշատակ 1240 թվականին Ս. Զովհաննես Մկրտչի եկեղեցու օծման: Գանձասարում բազմաթիվ հայ հոգեւորականներ ու ազգային գործիչներ են ուսանել ե. շարունակել իրենց գործունեությունը: Այսօր այստեղ՝ եկեղեցուն կից երկհարկանի դպրոցում, գործում է ամառային ճամբար, ուր Հայաստանի ե. Արցախի երեխաները ծանոթանում են այս չքանաղ բնաշխարհի հուշերը գանձերին, դաստիարակվում նախնիների ոգով: Մեր դժվարին ու երկար, բայց շատ հետաքրքիր ճանապարհը շարունակվեց դեպի պատմական Շուշի: Երկար ուղեւորաններն անցնելուց հետո երեքում երեք Ստեփանակերտում: Մի պահ մտածում եւք որքան անարիկ է Շուշին, ե. որքան հիմունություն, ում ու եռանդ է անհրաժեշտ եղել՝ այն ազատագրելու համար: Իր ողջ երթուղի, մայրամուտի վերջին շրջերի մեջ

փայլվում է Շուշիի Սր Դաւանկեցոց եկեղեցին, որի շրջապարիսպների վրա քանդակված իրենականները, կարծես, պահպանում են հոգեւոր կառույցը թշնամիներից: Այն Լախիշեանի Դաւանկի գյուղից քարթած բնակիչների միջոցներով է կառուցվել ե. օծվել 1888-ին: Այն մեծ եկեղեցիներից մեկն է. ունի 35 մ բարձրություն: Այս եկեղեցում է պահվում սուրբ Գրիգորիի աչք: Մեծ ու հզոր Սր Դաւանկեցոց եկեղեցին արդթեանցիները դարձրել են զինապահեստ, սակայն հայ անձնվեր ազատամարտիկները, խաչի նշանակարն իրենց թիկունքներին, 1992 թվականի մայիսի 8-ին հավատով ազատագրեցին եկեղեցին: 1998 թվականի հուլիսի 19-ին՝ Զորատուր Պաշտպանության օրը, Սր Դաւանկեցոց վերածովը: Ռուսավորների շարականներով ու արդթներով լցվեց նա շերտաշավ եկեղեցին, ջերմասն և եւեւ մեր սրտերը: Կրկին ինչեցին ուխտավորներին «Տեր ողորմա»-ն, «Ես մեղավոր իմ ուխտի»-ն, քանի որ ուրտը ողորմություն, այնտեղ՝ շատ քարիք, ծով մարդասիրություն: Եվ ինչպես մեր հոգեւոր հայրերը կասեն, մեր ուխտն ի կատար լինի:

Օվանա ՄԱՐԹՅԱՆ

ՆԱՅՈՉ ՅԵՐԱՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՍՈՇԻԱԼ-ՆՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ՎԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ

Սկզբը՝ էջ 2

Ի դեպ, Մայքլ Արլեն Ավագի խիստ քննադատական մոտեցումները հայ ժողովրդի նկատմամբ անպատասխան չմնացին: Օրինակ՝ Գարեգին Նժդեհը մի բաց նամակ է գրում, որում իր խորին մտահոգությունն ու վրդովմունքն է արտահայտում Մայքլ Արլենի արտահայտած գաղափարների առնչությամբ: Վստահաբար կարելի է ասել, որ Նժդեհը բնավ միակ հայորդիին չէր, ով բացասաբար գնահատեց սփյուռքահայ գրողի կտրուկ տեսակետները հայ ազգի վերաբերյալ: Ավելորդ չենք համարում հավելել, որ հայր Արլենի քննադատական մոտեցումները որոշ չափով փոխանցվել են նաեւ Մայքլ Արլեն Կրոսեթին: Դրանում մենք համոզվում ենք վերջինիս «Ուղեւորություն դեպի Արարիկ» հանրահայտ վեպում, որում նա, իր ազգի արատավոր կողմերը մատնացույց անելու հետ մեկտեղ, հիացմունքով խոսում է հայերի նախնիների մասին, որոնք թեւե մշակութային արժեքներ էին ստեղծում, բայց առավել քաջարի էին, ռազմատենչ ու արժանապատիվ էլ պատրաստ էին ցանկացած պահի գնեքի դիմելու ու պաշտպանելու սեփական երկիրն ու իրենց ֆիզիկական գոյությունը (տե՛ս M. Bedrosian, Նշվ., աշխ., էջ 130): Նշենք, որ սփյուռքահայ գրականության մեջ ոճվար է գտնել մեկ այլ գրողի, որն այնքան քննադատաբար մոտենար հայ ազգին, որքան հայր եւ որդի Արլենները: Որքան էլ ոճվար լինի խոստովանել, բայց այս երկու սփյուռքահայ գրողների սասձների մեջ կա որոշակի դժան ճշմարտություն: Այնուամենայնիվ, Արլենների, հատկապես հայր Արլենի, չափազանց կտրուկ արտահայտությունների մեջ կա նաեւ ինչ-որ հակաազգային բան: Ի՞նչ կարող է մտածել օտարազգի ընթերցողը մեր ազգի

մասին, եթե կարողա վերոհիշյալ գրողների գրավածքները: Իհարկե՝ ոչ մի լավ բան: Եթե նրանց գրքերը գրված լինեին միայն հայերենով եւ մատչելի լինեին սոսկ հայ ընթերցողների համար, ապա այս պարագայում ոչ մի լուրջ խնդիր չէր առաջանա, սակայն հայր եւ որդի Արլեններն անգլիագիր գրողներ են եւ այդ իսկ պատճառով պետք է ավելի զգույշ լինեին իրենց արտահայտություններում: Այս իմաստով սփյուռքահայ մյուս գրողներն ավելի հեռատես են ու շրջահայաց: Որպես օրինակ կարելի է բերել Լեւոն-Չավեն Սյուրմեյանին եւ Փիթեր Բալաքյանին: Բարեբախտաբար, հիշատակված գրողները, ի տարբերություն Մայքլ Արլեն Ավագի եւ Կրոսեթի, չեն չփորձում «խնքնաքննադատություն» եւ «ինքնապախարակում» հասկացությունները:

Հավելենք, որ սփյուռքահայ գրողները հայոց ցեղասպանության բարոյափոխական կանխարձանների համատեքստում լուսաբանում են նաեւ պատկառության թեման, բանի որ վերջինս ուղղակիորեն կապված է 1915 թ. ողբերգական իրադարձությունների հետ: Առաջին հայացքից «պանդխտություն» հասկացությունը չի առաջացնում նույնքան բացասական զգացումներ, որքան «եղեռն» հասկացությունը: Նայել նշենք, որ պանդխտության երեւույթը մարդկության պատմության մեջ մուտք է գործել դեռեւս վաղնջական ժամանակներից: Հազարամյակներ շարունակ տարբեր ազգությունների մարդիկ գաղթել են մի աշխարհագրական շրջանից մյուսը, եւ դրանում ոչ մի արտառոց բան չկա: Արտագաղթի պատճառները բազմաթիվ են՝ սոցիալ-տնտեսական խնդիրներ, պատերազմներ, հալածանքներ՝ ռասայական, ազգային, կրոնական, քաղաքական հողի վրա եւ այլն: Բայց ինչպիսին էլ լինեն

գաղթի դրդապատճառները, նպատակները շատ հստակ են. բարելավել կյանքի որակը, լուծել սոցիալական խնդիրներ, ապահովել ավելի մեծ հեռանկարներ՝ հետագա սերունդների համար, ազատվել հալածանքներից եւ բռնաճնշումներից, ի վերջո՝ պահպանել ֆիզիկական գոյությունը:

Ասվածից կարելի է եզրակացնել, որ արտագաղթի նպատակները միանշանակ դրական են: Այժմ հարց է առաջանում. եթե արտագաղթն այդքան էլ վատ երեւույթ չէ եւ ունի դրական նպատակներ, ապա ինչո՞ւ են շատ հայեր՝ մասնավորապես սփյուռքահայեր, հիվանդագին վերաբերմունք ցուցաբերում դրա նկատմամբ: Այս հարցին պատասխանելու համար անհրաժեշտ է փոքր-ինչ խորանալ հայոց պատմության մեջ: Հայրուրանակներ շարունակ հայ ժողովուրդը հարձակումների է ենթարկվել օտար կաճողների կողմից: Վերջիններս ոչ միայն նյութական կորուստներ են պատճառել հայերին, այլեւ վտանգել են նրանց գոյությունը: Սակայն խնդիրը միայն ֆիզիկական բնաջնջումը չէր: Օտար նկաճողները բազմիցս փորձել են ուժացնել հայ ազգին՝ կտրելով նրան քրիստոնեական հավատից, հայկական մշակույթից, ազգային բարքերից ու սովորույթներից: Թերեւս միակն է չենք լինի, եթե ասենք, որ ուժացումն ազգասպառության ձեւերից մեկն է: Եվ իրող, եթե որեւէ ազգ կորցնում է իր լեզուն, մշակույթն ու հավատը, ապա նա անկուսակցիկորեն կորցնում է ազգային ինքնությունը եւ դադարում է գոյություն ունենալուց՝ իրեն առանձին էթնիկական միավոր: Անկախորեն թե՛ օտար նկաճողները եւ թե՛ հայ ժողովուրդը շատ լավ են հասկացել նշված ճշմարտությունները: Այժմ հասկանալի է, թե ինչու էին պարսիկներն ու թուրքերը դարձել շարուն

ակ համառ ջանքեր գործադրում հայերին դավանափոխ անելու, նրանց պարսկացնելու եւ թուրքացնելու ուղղությամբ, իսկ հայերն էլ իրենց հերթին ամեն կերպ դիմադրում էին դրան: Եթե հայ ժողովուրդը, ապրելով հայրենի հողում, շարունակ ձուլվում փանգի էր ենթարկվում, ապա ինչպիսի մեծ վտանգի է ենթարկվում հայը՝ ապրելով օտար երկրներում, օտար ազգերի մեջ, օտար լեզվամշակութային միջավայրերում: Ասվածից միանգամայն պարզ է դառնում, թե ինչու է եղեռն վերապրած հայերի առավել հայրենասեր հատվածը բացասաբար վերաբերվում պանդխտության երեւույթին: Սփյուռքահայերի առաջին սերունդը քաջ գիտակցում է, որ «պանդխտություն» եւ «ուժացում» հասկացությունները սերտորեն կապված են իրար, եւ որ իրենց հետևորդները գալով ավելի ու ավելի են հեռանալու ազգային արմատներից, հետզհետե կորցնելու են ազգային ինքնությունը եւ ինքնությունը: Ներկայացված երեւույթն ընդունված է անվանել «մշակութային եղեռն» կամ «սպիտակ եղեռն», որը թեւե ավելի մարդասիրական է, քան ֆիզիկական բնաջնջումը, բայց եւ այնպես ցե-

ղասպանության հետեւանքները, անկախ դրա իրականացման եղանակներից, բավականին նման են: Սփյուռքահայերի առավել գիտակցի մասը, որի մեջ են հայ հասարակական գործիչները, արդեն տագնապներն ու գիտականները, պարբերաբար բարձրաձայնում են համահայկական հիմնախնդիրների մասին, հաճախակի խոսում եւ գրում են հայոց պատմության, 1915 թ. ցեղասպանության, պանդխտության եւ ուժացման մասին: Ընդ որում՝ հայ մտավորականների լուսավորչական աշխատանքը շատ հաճախ իրականացվում է օտար լեզուներով, իմաստական, իհարկե, անգլերենով, որպեսզի սփյուռքահայերի այն սերունդները, որոնք օբյեկտիվ պատճառներով խորթացել են մայրենի լեզվից, կարողանան ըզեկանալ ազգային գերիխոյններին եւ իրենց լուսման ներդրել դրանց լուսման գործում:

Հարկ է չէ համարում նշել, որ բնավ ոչ բոլոր սփյուռքահայերն են խնդիր տեսնում ուժացման մեջ: Մասն մի դեպքի մասին մենք արդեն խոսել ենք սույն հոդվածում, սակայն խնդիրն այնքան լուրջ է, որ ավելորդ չի լինի առաջվել մանրամասն անդրադարձնալ դրան: *Շարունակությունը՝ էջ 8*

Խոսքը վերաբերում է Անիի հայոց (Բագրատունյաց) թագավորությանը, որը 1045 թ. այլեւս ու մեկընդմիջ լվայր է իջնում հայոց պատմության թատերաբեմից: Մի ողբերգական դրամա, որն սկսվել էր վաղուց եւ իր տրամաբանական ավարտին հասավ վերոնշյալ թվականին: Ընկալվ Անին, ընկալվ Անիի հզոր փառքը, հայոց պետականությունն ստացավ ողնաշարի ոչ թե հերթական վերքը, այլ անբուժելի ու մահացու հարված:

1045 թ. հետո հայկական բարձրիկ լեռնաշխարհում այլեւս

պետականության արեւը չի ծագի՝ ընդհուպ մինչեւ 20-րդ հարյուրամյակ՝ 1918-20-ական թվականները: Անիի անկման հազարամյա դառը են մեկ անգամ արձագանքում է, որ մեր հակառակորդները թագավորից հետո պետականություն, ուժ, գործոն են խորհրդանշել էին համարում հայոց կաթողիկոսությունն ու կաթողիկոսին եւ ձգտում նույն կերպ հարվածել ու կործանել վերոնշյալ հաստատությունը:

Մեր պատմության էջերում շատ են գրվել ու խոսվել Անիի

ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՂԱՏԱՍԱՎՆԻ ՎՈՐԱՎ

անկման պատճառների մասին: Շատ է գրվել ժամանակի հայոց կաթողիկոսի՝ Պետրոս Գետադարձի՝ այդ ճակատագրական օրերի ու դեպքերի մեջ ունեցած դերակատարության վերաբերյալ:

Սակայն չափազանցվում է մի բան: Կաթողիկոսը երբեք էլ գիտակցաբար չէր գնա հայոց պետականությունը խաթիլող ուղիով: Պարագապես դեպքերն ու ժամանակները նպաստել են այդ հանգամանքին եւ դարերի հոլովությունը գծագրել Գետադարձ կաթողիկոսի խիստ բացասական կերպարը: Այնուամենայնիվ, նրանք, ովքեր (հոգեւորական թե աշխարհիկ) նպաստեցին բյուզանդացիների կողմից Անիի գրավմանը եւ դրանով իսկ հայկական պետականության վերացմանը, հետագայում չարաչար զոչացին իրենց կատարած քայլերի համար:

Պատմության էջերում բազմիցս քննվել ու քննարկվել է Անիի Բյուզանդական կայսրությանը կտակելու առեղծվածը: Պատճառներից ու հետեւանքներից գատ, վեր է խոյանում հեղինակների հարցը. ովքեր են ինչո՞ւ...

Պատմական երկու դեմքեր, խոշոր անհատներ մշտապես կանգնում են պատմության ու սերունդների առջեւ: Նրանք են՝ հայոց արքա Հովհաննես-Սմբատ Բագրատունին եւ հայոց կաթողիկոս Պետրոս Գետադարձը: Որոշ վկայություններ կան, որոնք հաստատում են, որ կաթողիկոսը Տրապիզոն քաղաքում բյուզանդացի կայսեր հետ վարած բանակցություններում առավելապես հենվել է թագավորի հանձնարարություններին անալիզապես եւ կատարել վերջինիս կամքը: Մինչդեռ պակաս գորավոր չեն նաեւ հակառակն ապացուցող փաստերն ու տրամաբանական ենթադրությունները:

Հիշատակելի է հետեւյալ փաստը: Տրապիզոնում ամրապնդ գործարքի կնքումից հետո Պետրոս Գետադարձն անմիջապես չվերադարձավ Անի, այլ ավելի քան չորս տարի մնաց Արեւմտյան Հայաստանում (Բյուզանդիային ենթակա հատվածում): Անկերել եւ, որ խիստ սրվել ու լարվել էին հարաբերությունները կաթողիկոսի եւ թագավորի միջեւ: Սակայն այդ ամենը՝ թագավորի ուշացած զգաս-

տությունն ու իրավիճակի ստափ ընկալումը, այլեւս ի գորու չէին փոխելու հայոց պատմության հետագա ընթացքը:

Ժամանակի մեծ ու փոքր հասկացություններով, գծություններով ու պատկերներով լեցուն միջավայրը ծնել էր համազգային մեծ ողբերգությունը, որը շուտով ի կատար էր ածվելու Անիի անկամբ: Բյուզանդական խորամանկ դիվանագիտությունը ճարպկորեն խաղարկեց Հովհաննես-Սմբատի կտակը՝ հուսահատության մատնելով հայոց արքունական ու հոգեւոր շրջանակներին:

Այն պահին, երբ Կոստանդնուպոլիս հրապարակած Գագի 2-րդ արքան հայտնվեց բյուզանդական գերության ծիրաններում, Անիում էլ ավելի սրվեց բարդ ու լարված իրավիճակը, եւ առավել գերակա դարձան հուսահատական ու պարտվողական տրամադրությունները: Այս իրավիճակում կաթողիկոսը ոչ միայն չնպաստեց հայրենասիրական ուժերի միավորմանը, այլեւ իր գործողություններով փութացրեց քաղաքի հանձնման գործընթացը:

Շարունակությունը՝ էջ 7

ԱՌԱՔԻՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ՆՈՒՅԱ

Մեր հյուրն է Բյուրավանի Սբ Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցու հոգեւոր հովիւ
Ղազար ֆհն. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԸ

- Յովսևս աղոթքի մղիչ ուժն է։ Իսկ աղոթքը, ինչպես գիտենք, հավատքի հոգին է։ Զետեւաբար, հավատքը մեր կյանքում, մեր սրտի մեջ իրագործվում է հույսի գործողության շնորհիվ։ Ըստ այդմ հույսը, որպես աստվածային առաքելություն, կարող ենք «տեղադրել» հավատքի եւ գործերի արանքում։

իբրեւ շարժիչ ուժ, իբրեւ մշտապէս գործող գորություն, ինչի շնորհիվ հավատքը պողպատեղծ է բարի գործեր (հմմտ. Յակ. Բ 14-26, «Յավատ եւ գործ»):

- Սբ վարդապետների կողմից դասվելով աստվածային երեք զինավորում առաքելությունների շարքը՝ «հույս» եզրը, հավատի ու սիրո հետ միասին, այնուամենայնիվ, խիստ «մարդկային-հուզական» լիցքեր բովանդակող հասկացություն է։ Տե՛ր հայր, ասացի՞ք՝ ինչպե՞ր գործողական աղբյուր է, որի շնորհիվ պտղաբերում է հավանքը։ Իսկ ո՞րն է հույսի սնուցիչը, ինչի՞՞ շնորհիվ է ինչպե՞ր վառ ու կենսունակ։

- Թող որպես բառախաղ ընկալվի. հույսն էլ իր հերթին սկսվում է հավատով ու սիրով: Անդհա՛նրապես, աստվածային այս երեսը առաքելությունները, որքան էլ իրարից տարբեր, հավերժ անբաժան են, եւ մեկը՝ առանց մյուսերիցույի, պարզապես անհնար է պատկերացնել: Հույսն ամենուր է: Իմաստուն խոսք ունեն մեծ

պապերը, հիշո՛ւմ եք՝ «Լավութիւնն արաւ, զորոք գգիր»։ Այսինքն՝ երբ մի բարի գործես նւում, հակգիստ խղճով կարող ես «ջուրը գցել», այն է՝ արածիդ մասին ոչ մեկին չպէտք, չտարփողէ՛ր։ Ինչպէս դնելով միմիայն ամենաւսէն Աստուծո վրա, Ով վստահաբար մի օր կհատուցի քեզ կամ քո զգալիներին։ Այլ հարց է, որ բարիք գործելիս չստէն ե ակնկալէ՞ր հատուցում ո՛չ այս կյանքի, ո՛չ հանդերձայնի համար, այլ, ինչպէս Սուրբ Ավետարանն է ուսուցանում, «Թող քո ձախ ձեռքը չիմանա, թէ ինչ է անում քո արք» (Մատթ. 23)։ Եվ թող Աստված քո իրոշի՞չ արձանի»՝ ենք բարի հատուցման, թե՛ ոչ։

- Տե՛ր հայր, սբ Պողոս առաքյալը հռոմեացիներին ուղղված Թղթի 5-րդ գլխում ահա թե ինչ է գրում. «Պարծենում եք մյուս նեղությունների մեջ, քանզի գիտեք, որ նեղությունները համբերություն են բերում, համբերությունը՝ փորձառություն, փորձառությունը՝ հույս: Եվ ավելացնում է. «Հոյակա

երբեք չի ամաչեցնում»: Ի՞նչ փոր-
ձառության մասին է խոսքը:

- Իսկապես հետաքրքիր «սա-
ղակ» է ներկայացնում առաջըն-
քը: Չմոռանա՛նք՝ ինքը շատ լավ
գիտեր է՛լ կյանքը, է՛լ հոգեւոր ըն-
թացքը: Ասում է՝ փորձառությունը
հոյս է ծնում, և դա իրոք այդպես
է: Բայց հաճախ տեսնում եմ, որ
ամբողջ երկրագունդը հերձողշքած
քրիստոնեության փորձառու-
թյունն այնքան համոզիչ է մար-
դու համար, որքան, ասենք, կրա
կյանքում տեղի ունեցած մի փո-
րիկ դեպքը, որ կողքինիս կարող է
սակավ ծծիծառելի թվալ: Բայց
տվյալ մարդու համար այդ դեպքը
չափազանց կարեւոր ու համոզիչ
է, նույնիսկ իր սրտի մեջ կարող է
ամբողջ աստվածային հայտնու-
թյանը հավասար դիտել: Այստեղ
է, որ գործ ունեցող հավատքի փոր-
ձառությունն հետ, որը՝ «հոյս է
ծնում»: Ինչո՞ւ: Հավատքով ապ-
րույթն այս կյանքում բազում
ղոճարությունների է բախվում,
Քրիստոսի խոսքով՝ փշուր, քար-
քարտու ճանապարհով քայլում, ո-
րոնք էլ նրան դարձնում են հա-
վատքի ատումով փորձառու, եւ
այդ փորձառությունից էլ ծնվում է
հոյսը: Որովհետեւ մարդն էլ
փորձով իսկ տեսնում է, որ ով
Աստծուն հուսալ, ամբողջ չկանգ
Շարունակությունը՝ էջ 6

ᠠᠨᠠᠨᠠᠨ ᠠᠨᠠᠨᠠᠨ

(1738-1751)

Սկիզբն՝ էջ 3

Կարապետ Ուկեցիկն նրա վրա ուշադրություն չէր դարձրել, իսկ ինչպե՞տե՞ս ինքն ինքն նրան էլ թույլ լատրեց պաշտոնավարել: Կրե- տացիկն նրա հետ նույնիսկ քարե- կամուրջին հաստատեց, իսկ Ղա- զար Տահեցիկն, խնդրել քննելով, նրան խոստովանե՞լ տվեց, սակայն հետո նրան կապանքներից ազա- տել է խոստումապահ վեցնե- լուց հետո, որ չի ապստամբի իր դեմ, նրան կոտորակով հաստատեց իր պաթոնի: Ներսես ապրեց միև- ին 1763 թվին:

Սպախակի մետրոպոլիտության եւ մեծաթիվի անշահողության գլուխ վերջինք կանգնեց Դավիթ Ջուրայեցիս' մի ճգնաշրջան մարդ։ Նրա եւության մասին գաղափար են տալիս նրա գրած վանկները, որոնք գրեթե ամբողջությամբ վերաբերում են եկեղեցական պաշտամունքներին։ Նա պաշտանկարեց երեք տարի եւ վախճանեց 1728 թվի դեկտեմբերի 18-ին։ Նրան հաջորդեց եպիսկոպոս Աստվածատուր Փափրեպուցիս՝ Աղակի մակախնուով, որը հեղափոխ ու խաղաղասեր մարդ էր։ Նա պաշտանկարեց մինչեւ 1745 թվի հունվարի 17-ը՝ թողնելով բարի անուն ու հիշատակ։ Հաջորդը եղավ Դոդոս Ջուրայեցիս։

Ազգայնական կրթության, որ հիմնա-
ցվեց 1736 թվադի շահով, վախճան-
վեց 1736 թվի փետրվարի 15-ին։
Նրա մահից հետո՝ 1737-ին, Նադիր
ըը հարձակվեց Ղանդահարի եւ
սափնանների վրա, քանի որ Մահ-
մուդ շահի եղբայր Յուսեյն խանը
չէր ընդունում Նադիրի գերիշխա-
նությունը։ Նա հեռացել էր Պարս-
կաստանից, սակայն հզորացած
Նարիրը սկսեցին գրավեց Ղանդա-
հարն ու Ջաբուլը, իսկ այնտեղից
անցավ Իսրուս գետը եւ 1739 թվին
գրավեց Մեծ Մողղոկի պետու-
թյան մայրաքաղաք Դեհլին։ Նա Շե-
րաթուն նշեց իր հաղթանակը, հե-
տո մտավ Բուխարա, հպատակեց-
րեց հարսիզմը, իր պահ կանգ ա-
ռեալ Խորասանում՝ Մեշիխե քա-
ղաքում, եւ փայլյն ինքնադա-
րձակ՝ 1742-ին, հինգադարձա-

Սպաիհան: Նրա օրոք Պարսից տերության սահմանները հասնում էին Տիգրիս, Կիլոս, Օքսոս և Կասպից ծով: Սակայն Նադիրն սյա ընթացքում խիստ փոխվել է՝ վերածնվելով բռնակալի: Նրա ա խորճակը մեծապես բացվեց: Ինչ կական ավարը ձեռք բերելով, ո իրից Խոտո ևս ամեն ճանապարհով՝ բռնությամբ, ապօրինու թյամբ, սկսեց հարստություն կու տակել՝ առելի դառնալով բոլորի համար: Նրա դեմ դավադրություն կազմակերպվեց՝ Ռիզալուլի ող ուն իրահիմամբ: Նա դավադրու թյունից փրկվեց և անձամբ իր ձեռքով բռեց որդու աչքերը: Կրո նսական մոլեռանդությամբ աչքի իր ընկնում: Չայտնի է, որ ևս թարգմանել է տվել Իրեկան, ջրիստոնեական և իսլամական Սուրբ Գրքերը: Զրիստոնեական գրքերը թարգմանելու համար դի մում է հայ վարդապետներից, ո ուրեց դա կատարում են Գեորգ Ջուլյադյան ղեկավարությամբ, ո իր մեծ արքունական տ է ու ատ վածաթախ: Նա Ջուլյադի առաջ նորդ նշանակվեց 1754-ին, երբ Նադիրը 1747-ին արդեն սպանվել էր: Թարգմանությունը կատարող ները վարձատրվեցին ոսկեկար խիլաներով և հարյուր թումանի խնկներով:

Էջմիածնում բավական բռնա-
կալ էր դարձել Ղազար Տափաշեցի,
որը, սակայն, շինարարական
գործունեություն էլ է ծավալել: Նա
պատուեց Կեփարոնն էլ իր անուն
ով կոչված Ղազարապատ հյու-
րանոցից: Այդ ամենն ուղեկցվում էր
միաբնակության նկատմամբ գործ-
ված բռնություններով ու հարս-
տապարհություններով, ինչը նրան
մեծապես վարկաբեղել էր: Նա
ինքն էլ դարձել էր Նադիրի հարս-
տապարհության զոհը: Նադիրը
1742 թվին նրանից պահանջեց
24000 դրամեկ: Հարստություն
պահանջելու համար Նադիրը մշ-
տապես պատճառներ ու պատու-
վակներ գտնում էր: Նադիրին շա-
հելու նպատակով Ղազարը 1745-
թվին այցելություն գնաց հորա-
պակի Մեփրիտ լեռնադիր, երբ Նա-

հնդկական հաղթական արշավանքից հետո մի պահ եկել էր հանգստանալու: Կաթողիկոսին ուղեկցում էին Պետրոս Այնթապցին և Ալեքսանդր Բյուզանդացի վարդապետները, որոնք առավել հայտնի էին իրենց Զյուլթուր եւ Զարաբաշ մականուններով: Այստեղ պատահեց նախ արված, երբ Ղազարին իր հանցանքի համար հորավածներով ու տուգանքներով զրկվեց աթոռից, ինչը հնարավորություն տվեց տեղապահ Սիբալեյին և գործակալ վարդապետ Յովհաննես Հիրաջուն՝ մեղադրելու Զյուլթուրին և Զարաբաշին, թե նրանք Ղազարի դեմ չարախախտել են Նադիրի մոտ: Թե ո՞րն էր Ղազարի հանցանքը, և թե ինչպե՞ս կարողանա գանձանդուծություն

ը, որոշակի տվյալներ չկան: Սակայն կաթոլիկոսը նաև տեղապետ է, ինը ցույց է տալիս, թե նա ինչպես ազատվեց: Աթոռագրությունը լուր Լադարի հրամանն էր եր հավանաբար չի էլ գործարարվել, այլ Ղազարը, արտաքին ծեսը պահելով, հեռացել է պաշտոնից: Գործերը շարունակել է նրա տեղապետ Յովհաննես Ազուլեցին, որ Գողթնի առաջնորդն էր: Սյունյացությունը տեղեց վեց ամսի չափ, քանի որ Նույն Յովհաննեսը, հետագայում, միայնակորե, օգնե-

վելով Նադիրի թոռ Շահռուսի Երեան ու Էջմիածնի այցելելուց, միջնորդեցին, որ Ղազարը կրկին վերադառնա իր աթոռին՝ պայմանով, որ Յովհաննեսն էլ վերադառնա իր առաջնորդական աթոռին: Դա տեղի ունեցավ 1745 թվին:

Վերադառնալով իր պաշտոնին՝ Ղազարի սկսեց բռնակալ Զորություն և Քարաքաշի վրա՝ կառչելով իրեն չարախոսելու (փաստի)։ Եւ կամենում էր նրանց ընկնել և ստորաջնել, քանի որ նրանց նրա աչքի փուշն էին դարձել՝ իրենց դիրքի ու արածակների պատճառով։ Եւ սկսեց հարցուն-փորձերը, սպառնաց Թավրիզի իշխանություններին հանձնել՝ իրեն քաղաքակալս հանցագործներին։ Երկու վարդապետների համարձակ պատահալանքները եւ իր խաբեությունները մեղեցիկ բերելը միայն գայրաջրին Ղազարին, որը նրանց ֆապախայի հարավաների ենթադրեց՝ ուշափախության աստիճանի, հետո շղթայակալ բանտարկեց։ 30 օր նրանց մնացին այդ վիճակում և ազատվեցին՝

միայն բռնությամբ պարտամուր հակերտ ստորագրելով, բայց դա չիսանգարեց, որ նրանց սեւեյակները կորոպտվեն, եւ նրանք եւս 50 տր մնան բանտարկված: Դազարիս հատկապէս կատաղեցնում էր Զյուլթյուրը, որն իր ընտրության ժամանակ դէմ էր եղել: Զյուլթյուրը ազատվելուց հետո փախաւ Երուսաղէմ, որտեղ ապրեց մի քանի տարի:

Կարս, իսկ Ղազարի զայրույթը
թափվեց նրա փոքրավորների ու
աբեղաների վրա: Հետո Ելություն
րին խաբեությամբ համոզեց վե
րադառնալ: Ելությունը տեղ հաս

Ներվոլ ձեռակալվեց, նրան ու փոր-
նավորներին տասնեղջիկ, որ
նրանք պահածոների տեղերն ա-
սեն, եւ նրանց չթույլատրուեց ան-
գամ 1746 թվի մարտի 30-ին՝
Հաստիկ օրը, ներսնայից դուրս գա-
լարից 2-ին կաթողիկոսարանի
բարպասները Երկթյուրկին գրե-
թէ ներկայանցնելու, գետնից գցե-
լով՝ գլուխն ու մորթըք սպիրտով,
մորթուց մի գադշահաւտ հանկերծ
նրա վրա նետելով՝ տանում են Աե-
ւան եւ ապրիլի 6-ի քանտարկում՝
միայն չոր հացով կերակրելով։
Երկթյուրկն այնտեղ մնաց վեց ա-
միս եւ միայն 1746 սեպտեմբերին,
Սեանի միաբանականի միջնորդու-
թյամբ, նրա շղթաները հանվեցին, եւ
Հազարի թոյլտվությամբ՝ նա
վանքի մեջ ազատ շրջելու իրա-
վունք ստացավ։ Հուհանաոված
Երկթյուրկը փոթորկի ժամանակ
սեյսիակ նավակով հաջողեց ցա-
մաք դուրս գալ եւ հետո էլ, առանց
ճանաչվելու, գնաց Կարին։ Հազա-
րը փորձեց երեսնի խանի միջո-
ցով Երկթյուրկին ձերբակալել ու
տո բերել, սակայն Կարին փախչւ
նրան չհասնեց։ Ավելին. եւ նրան
խորհուրդ տվեց Գ. Պոլիս գնալ ու
հո օրո՞րէտ կարգավորել։

Զյուրիխը Կ. Պոլիս հասավ 1747 թվի սկզբներին։ Նրա պատմամեծերը ցնցող տպավորություն թողեցին հոգեդրականների և աշխարհիկ մեծամեծերի վրա։ Իր հերթին Ղազարը շարունակում էր գործիք քայլեր ձեռնարկել Զյուրիխի դեմ։ Զարաբաշը մի կողմ էր բաշխել, և Ղազար Ջահեկեցին իր ատելությունը թափեց Յակոբ Շամախեցի և Յովհաննես Հիրաչի վարդապետների վրա, թեպետ վերջինի էր ընտրվել արևել Զյուրիխի և Զարաբաշի դեմ։ Ղազարն սկսեց բռնակալ աշխարհիկ մեծամեծերի, հատկապես՝ Յարյուկեյի և հախյապաի վրա, որ Երեանի գլխավորները էին. համապատասխանաբար՝ քաջալուրս և մեյիք, այսինքն՝ ազգապետ և գործակալ։ Պարսկաստանը հայտնվել էր անխնայության մեջ։ Նադիր, իմանալով, որ պարսից մեծամեծերն իր դեմ են, պատրաստվում էր աֆղանների ձեռքով նրանց կոտորել, սակայն նրանք նրան կանխեցին ու 1747 թվին սպանեցին։

Ծարունակելի
Բաբկեն ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
ՀՀ ԳԱՎ թղթակից անդամ,
պրոֆեսոր

«ՄԻՄՅԱԼՑ ՀԱՆՐԵՊ ՔԱՂՑՐ ՈՒ ԳԹԱԾ ԵՂԵՔ...»

«Իսկական հերոսությունը ապրելն է, եւ մեղքերից ու սխալներից իսկապես ազատվելու միակ ճանապարհը բարի գործերով դարձնել հատուցանելը՝ աշխարհի չարք բանի վերածելը»

Վազգեն Ա Մանայի հայոց Կաթողիկոս

Քրիստոնեական ավանդության համաձայն՝ Քրիստոսը, անցնելով երեսուրդեմի փորձանքներից մեկով, հանդիպում է մի անդամալույծ կույրի։ Տերն անմիջապես ձեռքի մեկ հպումով բժշկում է նրան, սակայն ի պատասխան դրան՝ բժշկվածը թշուրձ է Զրիստոսի դեմքին։ Առաջալսելը հարցնում են Վարդապետին, թե ինչու է նա օգնում մարդկանց, երբ գիտի, որ մարդիկ երախտամոռ են եւ բարությանը չարությամբ պատասխանող։ Քրիստոսն ասում է. «Ես մարդկանց կարող եմ տալ միայն այն, ինչ ունեմ իմ գրպանում...»։ «Իսկ ի՞նչ ունեք մեք մեր գրպաններում» մարդկանց տալու համար... Ի՞նչ կարող եք մեք՝ որպես քրիստոնյաներ, տալ միայն ձեզ... Զարույթ՝ ու, անտեղություն՝ կեղծի՞ք, բամբասանք, սո՛ւտ, արիամարիա՞նք... Բայց ոչ երբեք Աստծո հոսքը, որովհետեւ տակավին լցված չէք Սուրբ Հոգով, որովհետեւ Տերը մեզ դեռեւս արժանի չի համարել լինելու Աստծո Սիրո, Աստծո Հոյսի եւ Աստծո Հավատքի բարոյակները» (Սարկավազագիրք)։

Մեր ամեն ջալյն ու խոսքը պետք է ունենա Աստծո սիրո կնիքը։ Եվ ամեն բարի գործի դիմաց մարդ Աստծուց վարձ է ստանում, բայց այդ վարձը նյութական չէ՝ դրամ կամ որեւէ այլ բան։ «Պարգեւ սպասիր ոչ թե այստեղ, այլ երկնքում»,- ասում է սուրբ Անտոն Անապատականը։ Իսկ երկնային վարձքն Աստծո օրհնությունն է, ամենամեծ գնահատանքը, որ մարդուն պարգևատրում է խաղաղություն, ուրախություն են անանց երջանկություն, բանգի մարդը չի կարող երջանիկ լինել առանց Աստծո օրհնության, առանց իր սրտում ունենալու Տիրոջ սուրբ խոսքն ու խորհուրդները։

Սաղմոսեցուն ասում է. «Քո հոսքը ճրագ է իմ հոգեքրին եւ լույս՝ իմ ճանապարհին» (Սաղմ. ԺԹ 105)։ Հիմապի, Տիրոջ խոսքն է այն խաբիսիսը, որին ապավինում է մեր՝ կյանքի փորձությունների, ջրիեղելներից տարուբերվող նավը, Տերն է մեզ ավարան ու անկողնուստ առաջնորդում դեպի խաղաղ նավահանգիստ, ազատում մեղքի խավարից ու արժանացնում խոստացված Արքայությանը։ Երկար ու դժվարին է այս ճանապարհը, բանգի հարկ է նախ անցնել

այս աշխարհի փորձությունների միջով, մասնակից լինել Քրիստոսի չարչարանքներին, նեղությանը համբերել, «որպեսզի մասնակից լինեք Նրա փառքին» (Հռոմ. Ը 17), արժանի դառնանք Աստծո որդիները կոչվելու։ Եվ, ինչպես ասում է առաջալսելը, «նեղությունները մեզ տալիս են համբերություն, համբերությունը՝ տոկունություն, տոկունությունը՝ հույս, իսկ հույսը երբեք ամոթով չի թողնում, որովհետեւ մեզ տրված Սուրբ Հոգու միջոցով Աստծու սերը տեղ է գտել մեր սրտերում...» (Հռոմ. Ե 3-7)։ Ուրեմն, արժանի լինեք Տիրոջ մեծ սիրուն ու ողորմությանը, ջալյնք լույսի մեջ՝ լինելով բարի, գթասիրտ ու ողորմած, խնայարի, հեզ, համբերատար ու ներող, «չձանձրանալ բարիք գործելուց», բարոյ ու գթած լինեք միմյանց հանդեպ՝ ներելով, օգնելով ու սատարելով, եւ բոլորից ավելի՝ զորացնեք մեր սերը, «որովհետեւ սերը ամբողջացնող շաղախն է ամեն ինչի» (Կող. Գ 14)։

Մեզանից եւ ոչ ոք չի կարող ապրել առանց միմյանց օգնելու, առանց բարիք գործելու, ինչ հաճելի է տեսնել այն բաղցածին, որին կերակրել ենք, ծարավին, որին խմեցրել ենք, մերկին, որին հագցրել ենք, հիվանդին, որին տեսության ենք գնացել։ Իսկ այս ամենի դիմաց Տերը խոստանում է մեզ. «Եկե՛ք, իմ Հոր օրհնակներ, ժառանգեցե՛ք

աշխարհի սկզբից ձեզ համար պատրաստված արքայությունը. որովհետեւ քաղցած էի, եւ հո՛ւս ուտելիք տվիք, ծարավ էի, եւ հո՛ւս ջուր տվիք՝ խմելու. օտար էի, եւ հո՛ւս ձեր մեջ առաք, մերկ էի, եւ հո՛ւս հագցրիք, հիվանդ էի, եւ հո՛ւս տեսնելու եկաք, բանտում էի, եւ հո՛ւս այցի եկաք» (Մատթ. Ի 34-35)։

«Ինձ համար անհասկանալի է, թե մարդիկ ինչպես կարող են անտարբեր լինել իրենց անձի հանդեպ՝ զոհվելով տալու հարստացնող հաճույքից։ Բայց ավելի ցնցող էր կարողալ պատմությունն այն իրականության, թե ինչպես Վուդի Ալենի հոդերը, բայց մահվան անկողնում իր եղբորորդուն ժամացույց էր վաճառել։

Շարունակություն՝ էջ 8

ԿԻՑ սեմյակում

Սկիզբ՝ էջ 5

Տե՛ր հայր, հույսի հակադիր բեկեղը հուսահատությունն է, որը բեկեղեցու վարդապետները մեծ մեղք են համարում։ Ինչո՞ւ... Զե՛ որ մարդն ի գորու չէ հաղթահարելու իր կյանքի ճանապարհին հանդիպող բոլոր արգելքները, եւ հաճախ հուսահատությունը ծնվում է պարզապես անգործությունից, մարդու բնության տկարությունից։

Սովորաբար մարդը ե՛րբ է հուսահատվում, երբ որ սին հույսը է փայլափայլ։ Այսինքն՝ մարդը սխալ հավատք ունեւ, կեղծ հույս ունեւ, որոնք էլ ծնեցին հուսահատությունը։ Այսպիսով՝ կեղծ, չինձու, սին ու սխալ բաների վրա դրված հույսը վաղ թե ուշ հուսալքություն է ծնում, եւ մարդն ընկնում է մեղքի մեջ, որովհետեւ քրիստոնյան իրավունք չունի իր հույսի «պիկնետրոն», իր հույսի արդյուր դարձնել մեկ այլ բան՝ բացի Աստծուց։ Սբ Երեմիա մարգարեի ասում է. «Թող անհիծալ լինի այն մարդը, ով իր հույսը կրկին մարդու վրա՝ ապավինելով նրա մարմնին ու բազկին... Նա կլինի ինչպես վայրի մոլնին անապատում եւ երբեք բարիք չի ճաշակի»։ Այսինքն՝ Աստծու խոսքն ասում է, որ սխալ նպատակակետին (տվյալ ողբերգություն) ուղղված հույսն անպայման հուսահատություն է բերելու։ Եվ այդ խոսքերից հետո մարգարեն անմիջապես շարունակում է. «Բայց թող օրհնյալ լինի այն մարդը, որ հույսը Տիրոջ վրա կրկին, եւ Տերը նրա հույսը կրկնում։ Նա կլինի ինչպես հուսող ջրերի մոտ աճած ծառ եւ իր արմատները կձգի դեպի ջրերի հոսանքը... եւ իր դադարի պտուղ տալուց» (Երեմ. ԺԷ 7-8)։

Բայց մարդիկ էլ կան՝ Աստծուն իրավունքում չհուսալուց, ովքեր ներգրության մեջ հայտնվելով՝ կեղծավորությամբ բողոքում են, թե՛ անալ ապաշխ, ապաշխ, եւ հույսս որդե էի Աստծու վրա, բա

ԱՌՔԻՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՀՈՒՅԱ

Մեր հյուրն է Բյուրավանի Սբ Գրիգոր Լուսավորչի եկեղեցու հոգեւոր հովիվ Ղազար ԲԻՆ. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԸ

ո՞ր է Աստված, բա որ կար, ինչո՞ւ այսպես եղավ՝ մոռանալով, որ իր եղած-չեղած հույսը որդե էր մարդու վրա, այլ ոչ թե Աստծու։ Եվ գիտե՛ք՝ անհատական մարդը սովորաբար ավելի պահանջկոտ է դառնում Աստծուց իր ներդրության մեջ, իսկ հավատացյալը հավերժորեն խոնարհ է Աստծու առաջ։ Եվ մի բան էլ եմ ուզում ավելացնել. Աստծու հավատքով ապրող մարդը ոչ թե մի պահ կամ ժամանակի ինչ-որ մի հատվածում պիտի հուսա Աստծուն, այլ հավերժաբար։ Մի օր, երբ ես փոքր էի, տատս մի հետաքրքիր պատմություն պատմեց՝ շատ բնորոշ մի օրինակ «հույսի» մասին։ Հայրենական մեծ պատերազմի տարիներին իր մայրը երեք անգամ ստացել է ռազմաճակատում գտնվող իր ամուսնու «սեւ թուղթը»։ Բայց ինքը չէր մոռանալու իրեն արդթել է ամեն օր՝ հույսն Աստծու վրա դրած։ Եվ գիտե՛ք՝ ամուսինը վերադարձել է... Տե՛քե՛ք, թե ինչ կարող է անել ճշմարիտ հույսը՝ Աստծուն ապավինած մարդու հույսը։ Ուրեմն՝ պետք է հուսալ, որ Աստծուն ապավինած Հույսն ամբողջ իր թողնելու նաեւ մեղք դատաստանի ժամանակ էլ վարձատրվելու է առատորեն...

«Հույսը մարդկանց վրա մի՛ դիր», ասում է Գեմբացին՝ քանի որ տուրք են ու մահկանացուն, նույնիսկ եթե օգտակար են քեզ ու սիրելիք։ Նրանք, որ գաղափարակից են քեզ այսօր, վաղը կարող են հակընթաց լինել քեզ, որովհետեւ մարդիկ դուրափողիս են քեզում պես։ Այլ ամբողջ հույսը Աստծու վրա դիր միայն, թող Նա լինի քո սերն ու երկյուղը. Նա կպատահանի քո փոխարեն եւ կանի այն, ինչը որ լավագույնն է քեզ համար»։

Տե՛ր հայր, այս ամենն արդո՞ք նշանակում է, որ ընդհանրապես

չպիտի հույս դնել մարդկանց վրա, նույնն է թե՛ վստահել նրանց...

«Հույս» եւ «վստահություն» եզրերը, շատ նման լինելով իրար, նույնը չեն՝ իրենց բառիմաստային խորքով ու նրբերանգներով։ Ամեն մարդ ունի իր արժանիքների համեմատ վստահություն՝ իր կյանքով ապացուցած։ Ընկալելով մարդկանց հետ, անշուշտ, ամեն մեկին իր չափով պետք է վստահել։ Ասածն չի վերաբերում հայտնի ստախոսներին ու խաբեբաներին։ Բայց չմոռանալ նաեւ մեր Տիրոջ խոսքը՝ Ռովիանու Ավետարանի մեջ. ասում է, որ Ինչը ոչ մի մարդու չէր վստահում, որովհետեւ գիտեր մարդկանց ներքին եղբայրները։ Քրիստոսը շատ ավել եր ճանաչում մարդկանց, գիտեր նրանց վարքությունները, նրանց անկյունությունները։ Հետեւաբար, ամեն մարդու հանդեպ, իր արժանիքների համեմատ, վստահություն տա՞ծնք, պատիվ ու հարգանք մատուցենք, բայց հույսներս Աստծու վրա դնեք։ Այլ խոսքով՝ հույսը չի

կարող «երկրային հասցե» ունենալ, այլ միայն՝ երկնային...

Տե՛ր հայր, ժողովրդական իմաստությունն ասում է՝ «Հույսը վերջինն է մահանում», իսկ քրիստոնեական վարդապետության համաձայն՝ հույսը բնավ չի մահանում. այդպե՛ս։

Քրիստոնեությունն իր մեջ ունի մի գերբնական հայտնություն։ Նրա մեծագույն հաղթանակն է (միշտ պիտի հիշենք)՝ «Քրիստոս յաբեա ի մեղքեր»։ Մեր հույսը, ուրեմն, հավիտենական կյանքի համար է։ Քրիստոսն ասաց. «Նախ խնդրե՛ք Աստծու արքայությունը եւ Նրա արքայությունը, եւ այդ բոլորը Աստված ձեզ ավելիով կտա» (Մատթ. 23)։ Ուրեմն, մեր հույսը պիտի լինի Աստծու վրա, որպեսզի մեզ երկնային թափափությունը արժանացնի։ Իսկ հավիտենական կյանքն ավելի կարելի է, քան այս ժամանակավոր, անցողիկ կյանքը։

Շատ այդմ, տե՛ր հայր, կարե՛լի է ասել՝ հուսահատությունն արդեն իսկ հարության հավատի մերժումն է։

Միանշանակ՝ Հուսահատությունը ե՛րբ եւ ինչի՞ց է ծնվում։ Այն գիտակցությունից, որ չկա մեղք, ում վրա հույսը դնեք։ Բայց նման մտայնությունն ինքնին արդեն վիրավորանք է Արարչի հանդեպ։ Զե՛ որ Աստված ոչ միայն արարեց ամենին, այլեւ իմամեց, գուրգուրեց մեզ, ավելին՝ Իր Արքայական Որդուն ուղարկեց, որ խաչ բարձրանա մեզ համար։ Հետեւաբար նա է արժանին, եւ Նրան պետք է հուսալ։

Մե Յովհան Ոսկեբերանն ասում է. «Սատանան մեղավորների հուսահատությանը առավել է կործանում, քան այլ մեղքերով, եւ թույլ չի տալիս զոջալ, ապաշխա-

րել ու խոստովանել գործած մեղքերը»։ Այդպե՛ս։

Անհուսությունը տարբեր է լիտում։ Մեկն այն է, երբ մարդ չի հավատում Արարչի գոյությանը, եւ քանի որ չի հավատում, չի էլ կարող հույս դնել Աստծու վրա։ Մյուսն այն է, երբ մարդը կարծես թե ճանաչում է Աստծուն, հավատում է, արդթում է, սակայն հույս չունի, որ Աստված կարող է ներել։

Այսինքն՝ Աստծու ողորմածության մեծությունն ու անհուսությունը չի կարողանում ընկալել...

Հիշտ կլինի ասել՝ չի գնահատում, քանիցի որեւէ մեկն ի գորու չէ ամբողջովին ընկալելու Աստծու ողորմության չափը։ Սակայն ընդունելով, գնահատել պարտադր ենք բոլորս։ Սբ Գրիգոր Նարեկացին ասում է. «Եվ զոչումը ուժգին, եւ մեղանշուն անասնձ, մուլազար՝ կորստաբեր են հավատաբայես»։ Կորստաբեր զոչման վրա օրհնակը Հուդայի գոչումն է. ո՛ւմ էր պետք նման զոչումը՝ Հիշտ եք նկատել, որ այս տեսակ Աստված ձեզ ավելիով կտա՝ հուսահատությունը ինչեւ հավատացյալ մարդկանց մեջ է առավել տարածված. նրանք գիտեն, որ կա Աստված, գիտեն, որ մեղքերի թողություն կա, որ Քրիստոսը հավիտենական կյանքն ավելի կարելի է, քան այս ժամանակավոր, անցողիկ կյանքը։ Բայց դու ո՞վ ես, որ կասկածում ես Տիրոջ արյան սրբազորությունը։ Քրիստոսի արյան մի կաթիլն անգամ անասելի գործություն է իր մեջ ամփոփում, որը կարող է սրբել ցանկացած մեղք։ Բավական է, որ մարդ մեկ անգամ ճշմարիտ հավատքով ու հույսով ապավինի Քրիստոսին, հույսը Տիրոջ վրա դնի, անմիջապես Քրիստոսի գործությունն իրեն կլանում փոխելով ամեն բան, ներել ու շնչել բազում մեղքեր, ինչպես որ Եսայու մարգարետության մեջ Աստված ասում է. «Եվ դատի նստենք, եթե քո մեղքերը կարժիք են որդան կարմիրի պես, բոլոր պես կպսիտակեցնեն։ Հույսդ Ինձ վրա դիր»։ Ամենակարողի համար անհնարին ոչինչ չկա։

Շարունակելի
Հյուրընկալեց
Հայկ ԿԱՐՊԵՏՅԱՆԸ

Նկարիչ, բանաստեղծ, ժուռնալիստ ժառ Իսմայլյանը ծնվել է 1922 թ. Ստամբուլում: Ծնողներն Անատոլիայի հայեր էին, որոնք ընտանիքում խստորեն պահպանում էին ծննդավայրից բերած սովորություններն ու ավանդույթները, որոնք էլ իրենց անջնջելի կնիքն էին թողել ժառ Իսմայլյանի՝ որպես անատոլիացի հայի ձեռագործան ու աշխարհընկալման վրա:

Հինգ տարի սովորել է հայկական դպրոցում, ապա ուսումը շարունակել սկզբում ֆրանսիական, իսկ հետո թուրքական լիցեյում: Նկարչական հակումները ժառանգել էր Կարապետ հորից:

17 տարեկանից տարվում է հեղափոխական գործունեությանը, անդամագրվում Թուրքիայի կոմունիստական կուսակցությանը, ուր ընդգրկված էին ժամանակի առաջադեմ թուրք ստավրականներից շատերը, ինչպիսիք էին մեզ ծանոթ արձա-

ԺԱՔ ԻՍՄԱՅԼՅԱՆ - 90

դարոցներում դասավանդում նկարչություն: Իսմայլյանի՝ Թուրքիայից հեռանալու առնչությամբ Ազգի Նեսինը խոստովանում է. «Մեզ՝ ձախ մտավորականության ներկայացուցիչներին, ստեմացում էին եւ ենթարկում խոշտանաբուծության, իսկ մեր հայ ընկերների վիճակն ավելի քան սարսափելի էր»: Ընկերները գիտակցում էին, որ թուրքական իշխանությունները հարմար առիթի դեպքում կարող էին ընդհուպ սպանել իրենց ընկերները: 1956 թ. Իսմայլյանը Բեյրութից տեղափոխվում է Լեհաստան, աշխատում տեղի ռադիոյում եւ մուլտֆիլմերի ստուդիայում: 1959-1961 թթ. ապրում ու աշխատում է Պեկինում: 1961-ին, հորհրդային Միության հրավերով, մշտական բնակություն է հաստատում Մոսկվայում: Ստեղծագործական աշխատանքին

թանգարաններում, ինչպես նաեւ բազմաթիվ մասնավոր հավաքածուներում (Թուրքիա, ԱՄՆ, Լիբանան, Լեհաստան, Բուլղարիա, Գերմանիա, Ֆրանսիա, Իսրայել, Ղազախստան, Իրան, Չինաստան եւ այլն): Ժառ Իսմայլյանը վախճանվել է 1978 թ. Մոսկվայում, թաղված է Երեւանում՝ հոր կողքին:

«Ժառ Իսմայլյանն իրեն համարում էր հայ նկարիչ: Եվ ոչ միայն նրա համար, որ ծնունդով հայ է, եւ հոր գերեզմանն էլ գտնվում է Երեւանում, այլ ամենից առաջ՝ մտածելակերպով, աշխարհի ու կյանքի նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքով, բնավորությամբ, այն հատուկ սիրահարվածությամբ, որով ընկալում է հողը, ծովը, ծառն ու ծաղիկը, դեղնավուն սարերն ու նրանց գլխավերելու տարածված կապույտ-կապույտ երկինքը: Ազգային զգացվում է նրա երփնագրի, կերպարային համակարգի, գեղանկարչական ատյանների մեջ:

...Նա աշխատում էր այնպես, ինչպես ապրում էր, մտածում, զգում, հասկանում՝ համառորեն, ամուսն եռուն եւ անդադար ճանաչող էներգիայով բռնկված: Այն, ինչ ծնվում էր նրա մտապատկերում, խմորվելով վերածվում էր իրականության, ապա վերափոխվում երեւակայական վառ ու տպավորիչ իրադրածության: ռուս նշանավոր արվեստաբան Գեորգի Անիսիմովի այս խոսքերն ավելի քան շոշափելի են դառնում, երբ դիտում ես նկարչի տարբեր տարիների կատարած գործերը, հաղորդ դառնում նրա զարմանալի նրբագեղ ու միաժամանակ խիստ թախծոտ, խոսի ու հուշի մեջ թաթախված կյանքին, իրենց ամենօրյա գործերով զբաղված պարզ ու ան-

միջական մարդկանց աշխարհին, երբ մտովի ընկղմվում ես նրա ինքնատիպ ու առնչվող հորինվածքների, նրա տաք, արեւով խմորված գույնի, թրթռուն լարերի ինչեցնող գծի, ուրվագծի՝ խիստ լակոնիկ ու նույնքան արտահայտիչ անցումների, լուծումների ու կառույցների մեջ: Նրա համարյա բոլոր գործերում «հանգն ու վանկը» ասես շնչում, հնչում եւ միջնադարի հայ բանաստեղծների ազնիվ ու անխառն լեզվով, հնչում մանկության գուներդ տպավորություններից, հնչում անմիջականությամբ ու հեքիաթային երեւակայությամբ լեցուն իր հոգու լուսավոր արահետներից («Լամպի մոտ», «Լարախաղաց», «Ելեւեցում», «Փոքրիկ հովիվ», «Ընկերակիներ» (1972), «Ամուսիններ» (1973), «Ծաղրածուն» (1974), «Որբ» (1975), «Սեղանի շուրջ» (1976) եւ այլն): Նրանք, ովքեր բախտ են ունեցել տեսնելու Իսմայլյանի 1980 թ. Երեւանում բացված անհատական ցուցահանդեսը, չեն կարող մոռանալ այն ջերմությունը, այն ներքին լույսն ու խաղաղությունը, որով այնպես ողողված էր նկարչի տան սրահը: Ծնրեց 80 գեղանկարչական ու գրաֆիկական գործերի մեջ դժվար էր գտնել հայեցողական որեւէ նկար, որեւէ վրձնի հարված, որ արարված չլիներ, չունենար գործելու վեհ զգացմունքի կնիքը, չունենար այն խոր ցավը, որ կար նրա, թեկուզ, «Սպիտակ սպանված թռչունը» կտավում: Հիշենք նրա «Մայր եւ որդի» (1972), «Մայրը մանկան հետ» (1977) հիրաքի

ցած խոր հուզականությամբ, խուսափականությամբ եւ ամենագլխավորը՝ հայկականությամբ: Դժվար է անտարբեր նայել թվարկածս առաջին գործում պատկերված մոր ու որդու ցավ ու թախծով լեցուն աչքերին, որոնք ասես նայում են աշխարհին մեծ ու անհասկանալի, անընթեռնի հարցականով: Այստեղ գունային գուսպ՝ սոսկ մուգ շագանակագույնի եւ արեւաթաթախ դարչնագույնի համադրումներն ավելի քան իմաստավորված են, աշխարհի գորշու-

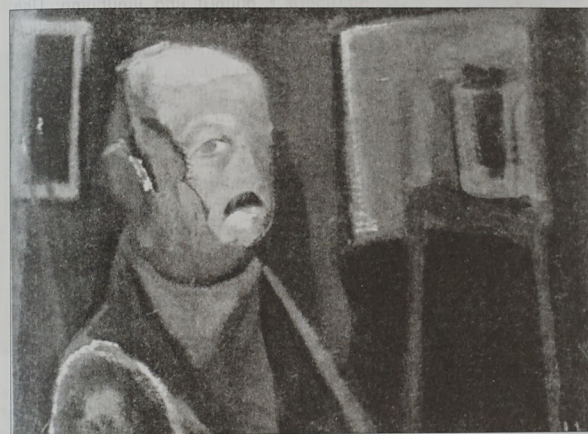

թյան, անարդարության ու դաժանության մեջ, այնուամենայնիվ, կա երկու՝ մեկը մյուսին սատարող, հարազատ, անդամաճան հոգի, որոնց պատմությունը խիստ ծանոթ է Թուրքիայում ծնված ու մեծացած Իսմայլյան նկարչին: Այս գործն իր ազդեցությամբ միանգամայն կարող է մրցել Արշիլ Գորկու համանման կտավի հետ: Իսկ երկրորդը մի սքանչելի սրբապատկեր է հիշեցնում՝ լուծված սեփ, երկնագույնի եւ սպիտակի նուրբ անցումներով:

Մոր ձեռքերի մեջ խաղաղ թեւած մանկան վարվալ օրն ասես ծվարել է մոր ծովացած աչքերում, որոնց ճոթերից կարում է անհանգիստ ու ցավակիր անհայտը: Սա հայ մայր է, գուցե նկարչին հարազատ անատոլիացի իր մայրը կամ տատը, ով եւս պատրաստ է իր որդուն տալու աշխարհին՝ աշխարհի այսքան դաժան ու անարդար չտեսնելու համար: «Այն ժամանակից, ինչ ես ինձ հիշում եմ, չեմ կարողացել տանել անարդարությունը ոչ միայն հանրության մեջ, այլեւ ընտանիքում, չեմ կարողացել հանդուրժել ուժեղի գերա-

զանցությունը թույլի, խորամանկին՝ ազնիվի վրա: Ես մշտապես նկարել եմ այն մարդկանց ու կենդանիներին, որոնց կամեցել եմ պաշտպանել»:

Շարունակություն՝ էջ 8

կագիր Ազգի Նեսինը, բանաստեղծ Լազիմ Զիքմեթը: Թուրքիայում ապրող հայերի գոյատեւման խնդիրը նկարիչը միաստորեն տեսնում էր սոցիալիզմի երեսակայական պատուհանից նշմարվող լույսերի մեջ:

1941 թ. ընդունվում է Ստամբուլի Գեղեցիկ արվեստների ակադեմիա: Երեք տարի անց՝ 1944 թ., իր քաղաքական հայացքների համար ձերբակալվում է: 1947-ին ազատվելով բանտից՝ իբրեւ ձեռավորող նկարիչ մասնակցում է մանկական «Պարտեզ» ամսագրի հրատարակչական աշխատանքներին, թղթակցում տեղի «Նոր օր» հայատառ թերթին: 1949-ին, անվտանգությունից ելնելով, ընկերներն օգնում են ժառին անցնել Սիրիա, որտեղից էլ մեկնում է Բեյրութ եւ տեղի Դարուհի - Յակոբյան եւ Զովակիմյան հայկական

գուգահեռ այստեղ եւս աշխատում է ռադիոյում՝ որպես թուրքերենով տրվող հաղորդումների ռեժիսոր-խմբագիր, եւ Մոսկվայի պետական համալսարանի երկրների ինստիտուտում դասավանդում թուրքերեն լեզու եւ գրականություն: 1974 թ. ԽՍՀՄ նկարիչների միության անդամ էր:

Անհատական ցուցահանդեսներ է ունեցել Մոսկվայում (1968, 69, 73, 74), Վիլնյուսում (1974), Տարտուում (1978), Երեւանում (1980 - հեռմահու): Նրա գործերը պահպանվում են Մոսկվայի Տրետյակովյան պետական պատկերասրահում, Պուշկինի անվ. կերպարվեստի պետական եւ Արեւելքի ժողովուրդների արվեստի թանգարաններում, Չայաստանի ազգային պատկերասրահում եւ Ռուսաստանի այլ քաղաքների

սքանչելի գործերը, որոնք թափառ իրենց գունային ու հորինվածքային լուծումներով տարբեր են, սակայն առաջարկված խնդրի մեկնության առումով զարմանալի խոսուն են ու ներդաշնակ՝ հազե-

ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՂԱՏԱՍՏՎՆԻ ՎՈՒՄ

Սկիզբը՝ էջ 4

Ի վերջո, Բագրատունիների թագավորության մայրաքաղաքն ընկավ հակառակորդի ձեռքը: Կարճ ժամանակ քրիստոնյա կայսրության կառավարիչները ցույց տվեցին իրենց գաղութարարական քաղաքականության խսկական դեմքն ու ձեռագիրը: 1046 թ. աշխանը բյուզանդական Նոր Կուսակալը՝ Կատակոլոն Կեկավ մետոք, Ասիից հեռացրեց հայոց կաթողիկոսին՝ հայտարարելով, թե կայսրը հրամայել է, որ վերջինս հաստատվելի կրճն քաղաքում: Այսինքն՝ թագավորի գահագրկնից հետո մեկուսացվում է հայոց ինքնուրույնության երկրորդ սինվոլը՝ կաթողիկոսը:

Արժն ուղեւորված կաթողիկոսին արգելափակված պահեցին մինչեւ 1047 թ. կեսերը, որից հետո

փոխադրեցին Կոստանդնուպոլիս: Այստեղ երեք տարի պահելուց հետո նրան թույլատրում են

բնակություն հաստատել Սեբաստիայում:

Թեեւ բյուզանդացիները հայոց կաթողիկոսի հետ վարվում էին այնպես, ինչպես կամենում էին, այնուամենայնիվ որոշ փաստեր վկայում են, որ նրանից նաեւ զգուշանում էին, քանզի հունարեն կաթողիկոսը զոջացել էր իր նախորդ վարքագծի համար եւ հավանաբար հոգու խորքում որդեգրել էր նոր դիրքորոշում: Այդ վկայում պատմիչ Արիստակես Լաստիվերցու այն տեղեկությունը, թե բյուզանդացիները բռնի պահում էին կաթողիկոսին, քանզի կասկածում էին, որ էթե Նահապետի հայրենիք, «Եթեթալ ապստամբեցուցանե զԱնի» (Պատմու-

թիկն Արիստակեսի Լաստիվերցու, Ե, 1963, էջ 82):

Ահա այսպիսի տխուր, որբերգական ճակատագիր բաժնի հասավ հայոց կաթողիկոսին, որն անհրաժեշտ իմաստությունը չունեցավ՝ ժամանակին նկատելու եւ գանահատելու բյուզանդական նեղավոր քաղաքականության հնարավոր կործանարար հետեւանքները: Ի վերջո, ինչի՞ հասան Զովհաննես-Սմբատ արքան եւ Պետրոս Գեղարարձ կաթողիկոսը: Ավելի քան 10 հարյուրամյակ է անցել նրանց գործունեության ժամանակաշրջանից, սակայն մինչեւ օրս նրանց հեռավա կարգով շարունակում են մնալ պատմության եւ հայոց սերունդների քաղաքական դատաստանի առեւե:

Արմեն ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ
Պատմական գիտ., թեկնածու

ԺԱՔ ԻՆՄԱՆՆԱՆ - 90

Սկիզբը՝ էջ 7

Իմ մայրանի գեղարվեստական ծառանգության մեջ զգալի տեղ է զբաղեցնում նաև ղեկավարի ժանրը: Այստեղ նկարիչը կրկին փայլում է իր ողջ տաղանդով: Չարմառի սիրով ու քնքշությամբ, անթաքույց ակնածանքի զգացողությամբ են ստեղծված «Նատաշայի դիմանկարը» (1970), «Նկարչի կնոջ դիմանկարը» (1972), «Մտորում» (1976) կտավները: Իսկ Ն. Յիքմեթի, Ն. Գոգոլի, Վ. Յուզոյի, Շ. Պետեֆի եւ այլ հեղինակների դիմանկարներում, ասես, փորձ է արված նրանց ստեղծագործությունների հերոսների ու պատկերների միջից վեր հանելու, բացահայտելու ստեղծագործական կրթերով ապրող մարդու ներաշխարհը, կենսափոխափայլությունը ու

մոլորակի ռիթմն զգալու կերպը: Այս առումով բացառություն չեն նաեւ նկարչի ինքնադիմանկարները: Թե ինչպես է տեսնում նկարիչն ինքն իրեն, ավելի լավ է դիմեք հենց նկարչին, արդեն բանաստեղծ նկարչին:

Ես մեղու եմ,
Ով ըմպում է նեկտար:
Իմ ծաղիկները նկարչի
ստեղծածն են:
Ես բարագործ եմ,
Ով օրնիրուն հղկում է ծայրերը:
Ես այն բանվորն եմ,
Ով մուրն ու լույսն է ծեփում
կտավին:

Իմ մայրանի զբաղվել է նաև գրքի ձեւավորմամբ ու նկարագրողումներով: Լիբանանում ապրած տարիներին նկարա-

գարդում է արաբական, ֆրանսիական ու հայկական շատ գրքեր, Լեհաստանում՝ լեհերենով իրատարակված «Արեւելյան հեքիաթների» եւ Նազիմ Ֆիքմեթի «Երգեր» արաբ արեւոյ՝ բանաստեղծությունների ժողովածուները, Մոսկվայում՝ Մ. Բուլգակովի «Վարպետն ու Մարգարիտան» վեպը եւ այլ գործեր:

Դժվար է փոքրիկ մի հոգվածի սահմաններում անդրադառնալ Իմ մայրանի նկարչի անցած ուղուն, ստեղծագործական որոնումներին, ձեռք բերած վարպետությանը: Նրա ստեղծագործական նկարչաճանաչ, սեփական հաստատուն ձեռագրի մասին ամենից լավ կրկին ինքը՝ նկարիչն է ներկայացնում. «Իմ աշխատանքային մեթոդը երկու անհերքելի իրականությունների՝ իրականի ու վերացականի

միավորման փորձն է: Ես կարծում եմ՝ այդ երկու իրականությունների բախման արդյունքում է ծնվում մեծ արվեստը: Մեծ արվեստն ամենակատարյալ եւ ամենագեղեցիկ միախառնում է վերացականին իրականին: Սակայն այդ հասկացությունն ամեն մի նկարչի մոտ յուրովի է ընկալվում: Իմ մայրանի նկարչի ընկալումը ոչ միայն յուրովի էր, այլեւ զարմանալի գեղեցիկ ու հուզական, զարմանալի ճաշակով ու բանաստեղծական՝ լի թախծով ու նաեւ շոշափելիորեն ողբերկական հնչեղանքներով: Եվ դա բնական էր: Նա, ի վերջո, իր ստեղծագործական անհատականության մեջ միավորում էր թուրքալուսն ապրող հայ մտավորականին, ով հիշողություն ուներ...

Աստղիկ ՍԱՍՏՐՈՅԱՆ

«ՄԻՄՅԱՆՑ ՀԱՆՐԵՐԻ ԲԱՐՏՐ ՈՒ ԳԹԱԾ ԵՐԵՔ...»

Սկիզբը՝ էջ 6

Ուրեմն աշխարհը միշտ ունեցել է եւ պիտի ունենա մարդիկ, որոնք դարձել են մամուլի ծառաները, գրում է ՄԱՄ Խալոյ Արեւելյան թեմի առաջնորդ Յովսէփ Գրիգորյանը: Տերտրյանը: Ուստի, ջերմեռանդ սիրով ծառայեց Տիրոջը, կատարեց միայն Նրա կամքն ու հաղորդակից լինեց Նրան, Ով խոնարհ-

վեց մեր փրկության համար, եկավ՝ ողորմելով մեր բնությանը, եկավ վերագործելու մոլորվածներին, գտնելու կորսվածներին, ուղի հանելու ընկածներին, լուսավորելու խավարյալներին, քանզի՝ «Ուրախություն կլինի երկնքում մի մեղավորի համար, որն ապաշխարում է, քան իննսունիսը արդարների համար, որոնք ապաշխարու-

թյուն պետք չէ» (Ղուկ. ԺԵ 7): Կեղևանի, անշեշ պահեց մեր սրտի եւ հոգու կանթեղը՝ մշտապես՝ Փրկչի լույսով: Տիրոջ օգնությամբ, արդթեղով, պահեղով, ապաշխարությամբ քանանք ազատվել ամեն տեսակի մեղքերից ու ապականությունից, հաղթեց չարին, դառնանք ժամանակավորից հավիտենական, մարմնավորից՝ հոգեւոր, անմաքուրից՝

սուրբ: Գիտակցելով մեր անկատարությունն ու մեղանշականությունը՝ իմաստավորեց մեր կյանքը՝ հաղորդակցվելով Տիրոջն ու Նրա սրբություններին, գործությունն ստանալով՝ դիմապատկերներ ու նրա փորձություններին՝ կենդանի ու անարատ պահելու համար մեր աստվածանյակ հոգին: Ձանանք արքի՞ ու անարատ լինել Տիրոջ առաջ՝

Աստղիկ ՍԱՍՏՐՈՅԱՆ
Սուրբ Էջմիածնի բարոյագիտական կենտրոն

ՆԱՅՈՇ ԶԵՐԱՄՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ՍՈՇԻԱԼ-ՆՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐ

Սկիզբը՝ էջ 4

Այսպես օրինակ՝ ամերիկահայ արձակագիր Ռիչարդ Յակոբյանի «Յեռու է գարունը» վեպի հերոսներից մեկը՝ բժիշկ Դանիելյանը, խիստ քննադատության է ենթարկվում իր ազգին՝ օտարամոլության, ազգային արժեքները հասկանալու, գնահատելու ու պահպանելու անընդունակության համար: Այս բացասական հատկությունները բժիշկ Դանիելյանը հատկապես վերագրում է հայ մեծահարուստներին, որոնք, նրա խոսքերով, չեն ցանկանում իրենց ունեցվածքն ի սպաս դնել հայ ազգի շահերին, դուրսով օտարվում են սեփական մշակութային եւ նույն դուրսությամբ որդեգրվում օտար վերակրթություն: Նրանք նաեւ պատրաստակամ են ընտանիքներ կազմելու օտարազգիների հետ, ինչն անկասկած ազդել է հեշտացնում ու զրուսման գործընթացը (տե՛ս R. Hagopian, Faraway the Spring, Scribners, 1952, էջ 201): Այս նույն հիմնախնդիրների մասին է գրում նաեւ ամերիկահայ արձակագիր Փիթեր Նա-

ջարյանը՝ իր «Ուղեւորություններ» վեպում: Վերջինիս հայազգի կին հերոսներից մեկը՝ Նյույթայան զգալի կարողություն ունի եւ իրեն փանկազմայն եղանակ է գտնում լիարժեք կյանքի: Ավելորդ է խոսել այն մասին, որ տվյալ անձնավորությունը ոչ մի խնդիր չի տեսնում ուժանցման մեջ: Սակայն «Ուղեւորություններ» վեպի մեկ այլ հերոսուհի ասում է, որ ինքը բավականին հարուստ է, բայց եւ այնպես իրեն միայնակ է զգում: Ամերիկայում (տե՛ս P. Najarian, Voyages, New York, Ararat Press, 1980, էջ 30): Ասվածից հետեւություն, որ Նաջարյանի վեպի այս հերոսուհին չի կարողանում ինտեգրվել ամերիկյան հասարակությանը եւ ամենալայն հավանականությամբ դեմ է ունեցանում: Այս նույն իրողության մասին է գրում Մարգրիթ Յուսեփյան իր «Սիրով լի տուն» վեպում:

Վերջինիս հերոսներից մեկը՝ Լեւոն դային, որը եւս Նյույթայան չեւ կարողություն ունի, մոռացության չի մատնում ազգային խն-

դիրները եւ երես չի թելում սեփական մշակութային (տե՛ս M. Housepian, A Houseful of Love, New York, Random House, 1957, էջ 33, 36): Այսպիսով, կարող եք եզրակացնել, որ օտարամոլ կամ ազգասեր լինելը բնավ միշտ չէ, որ բխում է մարդու սոցիալական կարգավիճակից: Անեք ավելին՝ նույնիսկ Նյույթայան ոչ այնքան ապահովված միջուկային կարող է հայրենասիրության եւ ազգասիրության պակաս դրսեւորել: Շատ բան բխում է տվյալ անձի ընտանեկան դաստիարակությունից: Կան հայ ընտանիքներ, որոնցում ազգային խիստ ու կայք, բարքերն ու սովորությունները սրբորեն պահպանվում են եւ հետեւողականորեն փոխանցվում սերնդից սերունդ եւ կան ընտանիքներ, որոնցում հայկական դաստիարակությունն ու կրթությունը համարվում են երկրորդական, ավելին՝ համարվում են իրեն խոչընդոտ օտար հասարակությունների լիովին ինտեգրվելու եւ տվյալ երկրի բարիքներից լիարժեք օգտվելու համար: Հարց է

առաջանում, արդյոք հնարավոր չէ օտար երկրում պահպանել ազգային հիմնադիր հայկական դպրոցը՝ իր մշակութային օջախներ ստեղծելու միջոցով, բայց միեւնոյն ժամանակ չնեկուսանալ տվյալ երկրի հասարակական կյանքից: Իհարկե հնարավոր է, մանավանդ որ բաղակիրք հասարակություններն իրենց օտարազգի բաղադրարարներին չեն պարտադրում իրաժարվել մայրենի լեզվից, մշակութային եւ ազգային առանձնահատկություններին: Ասվածից հետեւություն, որ խնդիրն այստեղ հայրենասիրության պահպանում է, որն ի դեպ՝ բնորոշ է ոչ միայն սփյուռքային, այլեւ հայաստանից հեռավոր, այլեւ հայաստանից իրողությունն անկասկած վրանգավոր միտումներ է պարունակում եւ սպանություն է հանդիսանում հայ ժողովրդի ազգային ինքնության պահպանման առումով: Իսկ ո՞րն է խնդիր լուծումը: Թե՛քան հայ մտավորականների, հասարակական գործիչների, ինչպես նաեւ Յայ Ա-

ռաքելական Եկեղեցու լայնամասշտաբ բարոյագիտական գործունեությունը, որն անկասկած կարող է ժամանակի ընթացքում բարձրացնել հայության գիտակցական մակարդակը, տոգորել ազգասիրության եւ հայրենասիրության ոգով եւ դրով նրան համազգային գերխնդիրները լուծելու ոգովարին, բայց եւ հույժ կարեւոր գործին:

Տիգրան ՄԱՐՈՒՄՅԱՆ
Բանասիրական գիտ. թեկնածու

ԵՐԻՍՏՈՆՅԱ ՅԱՅԱՍՏԱՆ

Կրթական, մշակութային, լրատվական երկշաբաթաթերթ

Հիմնադիր՝ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին

Հրատարակիչ՝ «Երիտասարդ Հայաստան» թերթի խմբագրություն

Հիմնադիր խմբագիր՝ Աստղիկ Սաստրոյան

Գրանցման վկայական՝ 624

Համբավության հասցեն՝ Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածին

Հեռախոս՝ 517197

Էլ. փոստ՝ gh@etmchidzin.am

web կայք՝ kh-tert.livejournal.com

krishayas.wordpress.com

Ստոր. տպագր. 3.12.2012 թ.

Տպագրականի՝ 2100

Գինը՝ 50 դրամ